

DEMOKRATİKLEŞME VE EKONOMİK KALKINMA: ETKİLEŞİM ANALİZİ

Sinan ÇUKURÇAYIR*

Keremettin TEZCAN**

Özet: Demokrasi ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişki, 1950’li yıllardan itibaren çok tartışılan ve önemini koruyan konular arasında yer almaktadır. Demokrasinin ekonomi boyutu ile ekonominin demokrasi boyutu ve bunlar arasındaki etkileşimin belirlenmesi, demokratikleşme sürecindeki birçok ülke için önem arz etmektedir. Bir ülke ekonomisinde meydana gelen sosyo-ekonomik olumsuzluklar, sadece o ülkede uygulanan ekonomi, büyüme ve kalkınma politikaları bağlamında değerlendirilmemeli, ayrıca bunların temelinde politik hakların, sivil ve ekonomik özgürlüklerin de önemli birer faktör oldukları göz ardı edilmemelidir.

Demokratik ilkeler çerçevesinde oluşturulan etkin bir kurumsal yapı, politik haklar, sivil ve ekonomik özgürlükler, ekonomik kalkınma ve gelişimin sağlanmasında önem arz eden unsurlar olması bakımından çalışmada, demokratik bir çerçevede oluşturulan kurumsal yapının ve politik hakların, sivil ve ekonomik özgürlüklerin ekonomik kalkınma üzerindeki etkileri incelenecektir. Ekonomik büyüme ve kalkınmanın hız kazanmasında demokrasi ve demokratik uygulamaların etkin bir rolü olduğu gibi, demokrasi düzeyinin artmasında veya daha demokratik bir toplumsal yapının oluşmasında, ekonomik büyüme ve kalkınmanın da ayrı bir önemi vardır. Bu bağlamda çalışmada ayrıca, ekonomik kalkınma ile demokrasi arasındaki etkileşimin değerlendirilmesi amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Demokratikleşme, Ekonomik Kalkınma, Etkileşim

DEMOCRATIZATION AND ECONOMIC DEVELOPMENT: THE INTERACTION ANALYSIS

Abstract: The relationship between democracy and economic development has been the most discussed and has not lost its importance among the issues from the 1950s onwards. Determining the interaction between economic dimensions of democracy with democracy dimensions of economy is crucial for many countries which are in the democratization process. In the country’s economy, socio-economic disadvantages should not be reviewed in the context of the economy, growth and development policies which applied in that country, and political rights, civil and economic freedoms should not be ignored which are important factors on the basis of these disadvantages.

An effective institutional structure which created within the framework of democratic principles, political rights, civil and economic freedoms is important factors due to ensure economic development and growth. For this reason, we will examine the impact of institutional structure, political rights, civil and economic freedoms on economic development. There is an effective role of the democracy and democratic practices in economic growth and to speed up economic development, as well as economic growth and development has a particularly important for the increase in the level of democracy or the formation of a more democratic social structure. In this context, we also aimed to evaluate the interaction between economic development and democracy in this study.

Keywords: Democratization, Economic Development, Interaction

JEL Classification Codes: A12, A13, A14, O10, O40

* Arş. Gör., Adıyaman Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Maliye Anabilim Dalı

** Doç. Dr., İzmir Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Mali Hukuk Bilim Dalı

GİRİŞ

Günümüz dünyasında ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanması veya devam ettirilmesi, gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler için başlıca hedefler arasında gösterilebilir. Ekonomik büyüme ve kalkınmalarını kısmen gerçekleştirmiş olan ülkeler bu istikrarın sürekliliğini sağlamak için, az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler ise ekonomik büyüme ve kalkınmalarını gerçekleştirmek için ekonomi alanında çeşitli regülasyonlar veya reformlar yapmaktadırlar.

Bazı ülkeler açısından, tarih boyunca demokratikleşme ve iktisadi gelişmenin birbirinden bağımsız olarak düşünüldüğü durumlarda büyük olumsuzlukların yaşandığı görülmektedir. Söz konusu durumun aksine, demokratikleşme ile iktisadi gelişme arasında güçlü bir bağlantı kurulmuş olan ülkelerde ise, gerek toplumsal özgürlükler ve gerekse ekonomik özgürlükler açısından olumlu gelişmelerin yaşanmış olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, gelişmiş ülkelerde ve gelişmekte olan ülkelerde daha demokratik bir toplumsal ve ekonomik düzenin sağlanabilmesi için, iktisadi gelişmeyi özendirecek iktisadi ve sosyal tedbirlere ihtiyaç duyulabileceği gibi, iktisadi gelişmeyi sağlayabilmek ve sürdürülebilir bir düzeye getirebilmek için de demokratik bir temele dayalı kurumların oluşturulmasına ve bu noktada politik haklar, sivil ve ekonomik özgürlüklerin de ayrıca gerçekleştirilmesine ihtiyaç duyulabilmektedir.

İktisadi büyüme literatüründe uluslararası düzeydeki kişi başına gelir farklılıklarının; ülkelerin doğal ve beşeri sermaye donanımlarındaki farklılıklardan daha çok, ulusal politikaların ve kurumların kalitesindeki farklılıklardan kaynaklandığı noktasında bir görüş birliğinin olduğu belirtilmektedir. Bir ülkedeki kurumsal yapının hem toplumsal hem de ekonomik yapı üzerinde etken bir faktör olması ve politik haklar, sivil ve ekonomik özgürlükler gibi faktörlerin, ekonomik, sosyal ve siyasi alanlarda bireysel hak ve özgürlükleri temin etmesi de, bu faktörlerin ayrıca önemini ortaya koymaktadır.

Demokrasi ve ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiye yönelik yapılan araştırmalarda, kurumsal yapıdaki değişikliklerin, ekonomik-sosyal-siyasi özgürlüklerin temin edildiği toplumlarda, bireysel haklara saygı gösterilerek ve bireylerin katılımı ile yapıldığı, diğer taraftan bunun tersine, ekonomik-sosyal-siyasi özgürlüklerin temin edilemediği toplumlarda ise, politik, ekonomik ve siyasi gücü ellerinde bulunduranlar tarafından yapılacağı ifade edilmektedir. Bu bakımdan özgür veya özgür olmayan toplumsal yapılarda, kurumsal yapıların da farklılık arz edeceği ve dolayısıyla bu toplumlarda, ekonomik performans alanında da farklılığın ortaya çıkacağı ileri sürülmektedir.

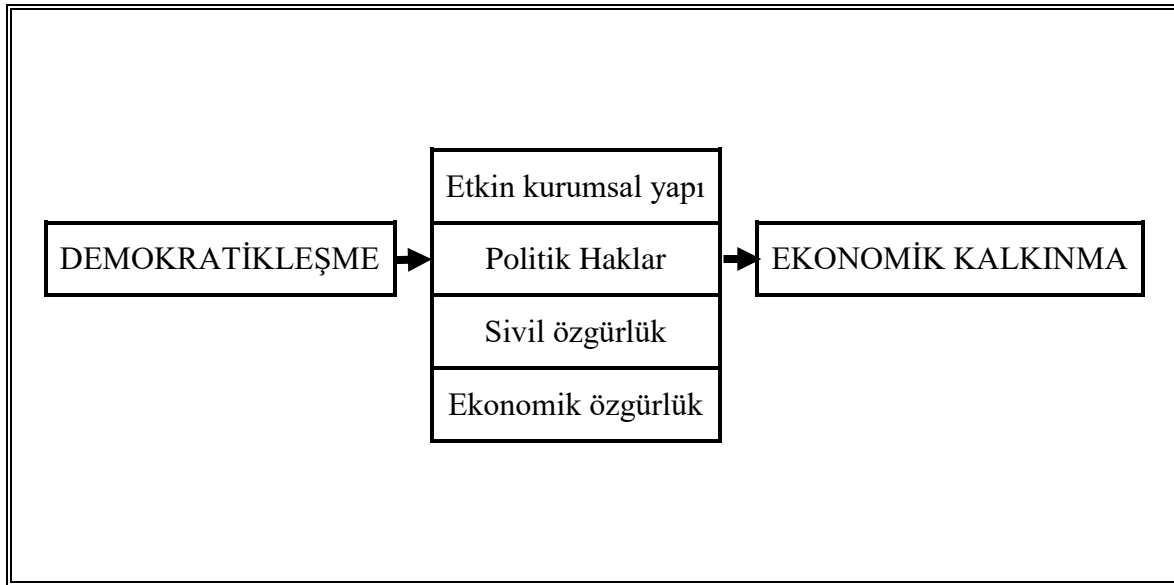
Günümüz dünya ülkelerinde, demokratik yönetim biçiminin birey ve toplumun hayat standardında yapmış olduğu etkiler nedeniyle, demokrasi ile ekonomik kalkınma arasında güçlü bir ilişkinin olduğu, literatürde çoğu araştırmacı tarafından ortaya konulmuştur. Literatürde, ekonomik kalkınmanın demokrasi üzerindeki etkisinden ziyade, demokrasinin ekonomik kalkınma üzerindeki etkisini inceleyen çalışmaların daha fazla olduğu görülmektedir. Bu noktada çalışmada, her iki yaklaşım üzerinde durularak, demokrasi ile ekonomik kalkınma arasındaki etkileşimin boyutları ve bunlar arasında bir neden sonuç ilişkisinin olup olmadığı incelenecektir.

1. Ekonomik Kalkınma Bağlamında Demokratikleşme Yaklaşımı

Bir ülke ekonomisinde, ekonomik büyüme ve kalkınmanınⁱ sağlanmasında demokrasinin önemli bir role sahip olduğunu belirten görüşler genel olarak; bir ülkede demokrasiⁱⁱ temelinde oluşturulan ve geliştirilen kurumsal yapı, politik haklar, sivil ve ekonomik özgürlüklerin sonucunda, ülkede hem ekonomik anlamda hem de sosyal anlamda bir gelişim ve kalkınmanın meydana geleceğini savunmaktadırlar.

Ekonomik kalkınmanın bir ön koşulu olarak demokratikleşme yaklaşımı çerçevesinde incelenecek olan temel faktörler aşağıda tabloda da belirtmiş olduğumuz gibi, etkin kurumsal yapı, politik haklar, sivil ve ekonomik özgürlükler demokratikleşmenin ekonomik kalkınma üzerindeki etkisini açıklamakta yol gösterici olmaktadır.

Tablo 1: Ekonomik Kalkınma Bağlamında Demokratikleşme

Tablo tarafımızca düzenlenmiştir.

Bu bağlamda, bu kısımda ekonomik kalkınmanın ön koşulu olarak demokrasi yaklaşımı çerçevesinde, öncelikle demokrasi ve kurumsal yapı arasındaki ilişki ele alınarak, kurumsal yapının demokratik bir düzen çerçevesinde geliştirilmesi sonucunda, ekonomik gelişim ve kalkınma için ne derece bir etki oluşturacağı incelenecek ve daha sonrasında ise, demokratikleşme ile birlikte meydana gelen ve gelişim gösteren politik haklar, sivil ve ekonomik özgürlüklerin, ülke ekonomisinde büyüme ve kalkınmanın sağlanmasına yönelik etkileri analiz edilecektir.

ⁱ Ekonomik büyüme, ekonomilerin nicel yönleriyle alakalı bir kavramdır. Milli gelirin büyüklüğü, büyüme oranı, kişi başına düşen gelir düzeyi büyümeyle alakalıdır. Ülkenin üretim olanaklarının gelişmesi, mal ve hizmet ürünlerinin artmasıyla ekonomik büyüme sağlanır. Ekonomik büyüme sonrasında ücretlerde artış, yaşam standardında yükseliş görülür (Karagül, 2002:9). Ekonomik kalkınma ise, ekonomik büyümeyi içermekle birlikte, genel anlamı ile bir ülkenin; ekonomik, siyasi ve toplumsal yapılarının ilerlemesi ve söz konusu ülkedeki toplum refahının artması şeklinde ifade edilebilir. Kalkınma, bir ekonomide milli hâsıla ve üretimin zamanla artması ile birlikte, söz konusu o ülkedeki kurumların köklü değişikliklerini, sosyal ve ekonomik yapıda da reformların olmasını kapsar (Demircan, 2003:99).

ⁱⁱ Diyalog düşüncesi çerçevesinde şekillenen demokrasi düşüncesi kısaca halkın, halk tarafından yönetimi olarak tanımlanmaktadır. Bir yönetim biçimi olarak tanımlanan demokrasi, karar alma süreçlerinin sistemli bir bütün olarak düzenlendiği, hukuk devleti ilkesi ile özdeşleşen kurumlar ve kurallar rejimidir. Touraine'e göre, demokrasi; insan hakları, azınlıkların korunması, devletin ve ekonomik iktidar merkezlerinin iktidarının sınırlandırılması anlamını da içermektedir (Touraine, 2002:358-360).

1.1 Demokrasi, Kurumsal Yapı ve Ekonomik Kalkınma

Demokrasi'nin ekonomik kalkınma üzerindeki etkisini savunan araştırmacılar, demokrasinin bireylere sunduğu hak ve özgürlükler ile kurumsal yapılarda olumlu değişimler meydana getirmesi nedeniyle büyüme ve kalkınma üzerinde önemli etkisinin olduğunu belirtmişlerdir. Bir ülke ekonomisinde büyüme ve kalkınmanın sağlanmasında önemli bir role sahip olan kurumsal yapı¹, sahip olduğu unsurlarla birlikte söz konusu bir ülke ekonomisinde; üretimi, tüketimi ve yatırımları etkileyerek, ekonomik kalkınma üzerinde etkili olabilmektedir.

Ülke ekonomisinde büyüme ve kalkınmanın sağlanmasında çeşitli etkenler oldukça fazla olmasına rağmen, kurumsal yapının bu etkenler arasındaki payının büyük olması ve kalkınmayı hızlandırıcı bir mekanizma olması dolayısıyla üzerinde önemle durulması gereken bir faktördür. Birçok araştırmacıya göre büyüme ve kalkınmayı açıklamada kurumsal yapı temel etken olarak ifade edilmektedir. Kurumsal yapı, toplum yaşayışını etkileyen bir kurallar bütünü olarak değerlendirildiğinde, bireylerin kurumlar dünyasında yaşadıkları ve eylemlilik göstermelerinden dolayı kurumsal yapının toplumun ekonomik, politik ve sosyal yaşamındaki rolü oldukça önemli olmaktadır (Sen, 2004:200).

North ve Thomas'a göre; "*ekonomik ölçek, eğitim, sermaye birikimi ve yenilik*" gibi faktörler büyümenin nedenleri değil, büyümenin bizzat kendisi olarak ifade edilmektedir (North & Thomas,1999:2). North ve Thomas'ın belirtmiş olduğu bu görüş, büyüme ve büyümenin temel nedenlerine yönelik farklı bir yaklaşımın varlığını da ortaya koymuştur. North ve Thomas'a göre, büyümeyi açıklamada temel etken olarak kurumsal yapı gösterilmektedir. Bu düşünceye paralel olarak ifade edilen diğer bir diğer görüş ise Aoki tarafından ortaya konulmuştur. Aoki, ekonomik olaylar ve problemlerin kurumsal yapı analiz edilmeden anlaşılmayacağını belirtmektedir (Aoki, 2001:8). Diğer bir önemli unsur ise, ekonomik kurumlar hem ekonomik kalkınmayı hem de kaynakların verimli dağıtılmasını sağlamaktadır. Glaeser vd.'nin yapmış oldukları çalışmada, ekonomik büyümede beşeri sermaye önemli bir paya sahip iken, kurumların da bu etkide ikinci sırada yer aldığını ifade etmesi, kurumsal yapının büyüme üzerindeki önemli etkisini göstermektedir (akt. Chheng, 2008:1).

Kurumsal yapı ve ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalar incelendiğinde, kurumsal yapının ekonomik kalkınma üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu sonucu görülmektedir. Büyümeyi etkilemede kurumların önemi, son yıllarda gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde giderek artmaktadır (Aron, 2000:124). Bannedsen vd.'nin belirttiği üzere, P. Mauro tarafından yapılan çalışmada kurumsal verimliliğin yatırımlarda önemli etkiye neden olduğu ve R. Levine tarafından yapılan çalışmada da, kurumların ülke gelirini önemli derecede etkilediği sonuçları ortaya çıkmaktadır (Bannedsen vd., 2005:14).

Rodrik ve Subramanian, kurumsal yapının gelir seviyesine önemli etkide bulunduğunu ve kurumsal yapının gelir seviyesine etkisinin iyi düzenlenmiş mülkiyet hakları ve güçlü

¹ Walton Hamilton kurum hakkındaki düşüncesini, "*bir grubun alışkanlıkları veya insanların gelenekleri içine gömülü belirli düzeyde geçerliliği veya sürekliliği olan bir düşünce ve eylem tarzı*"; Veblen, "*düşünce alışkanlıkları*"; Commons, "*bireysel eylemin genişletilmesi, serbestleştirilmesi ve denetiminde ortaya çıkan toplu eylem*"; Mitchel, "*yaygın kabul gören, iyi düzeyde standartlaştırılmış sosyal alışkanlıklar*" olarak açıklamaktadır (Demir, 1996:174 & Savaş, 2000:652). Schotter'e göre kurumlar, kurallar veya davranışsal kalıplar çerçevesinde tanımlanıp değerlendirilmektedir (Schotter, 1985:117-118). Tiffin ise kurumları, işbirliği ve üretkenliği sağlamak amacıyla bireysel yetenekleri şekillendiren resmi veya gayri resmi sınırlamalar ve teşvikler bütünü olarak tanımlamaktadır (Tiffin, 2006:5-6). North, Tiffin'in tanımlamasına benzer bir tanımlamayla kurumları, toplumda yer alan oyunun kuralları veya diğer bir ifade ile insan ilişkilerini şekillendiren insani sınırlamaların bütünü olarak tanımlamıştır (North, 1990:3). Benzer bir yaklaşımla kurumlar, insanlar arasındaki eşgüdümü kolaylaştıran toplum veya örgüt kuralları olarak da tanımlanmaktadır (Mihçı, 2005:55).

temelleri olan hukuk düzeni ile sağlanacağını belirtmişlerdir. İyi kurumsal yapı¹ ve mülkiyet haklarının sağlanması sonucu, yatırımlarda artışların ve teknolojik gelişmelerin meydana geleceği ve böylelikle gelir seviyesinde iyileşmenin olacağı ifade edilmektedir (Rodrik & Subramanian, 2003:32).

Cervellati vd. yaptıkları çalışmada, daha demokratik kurumların büyüme seviyelerindeki artışın, diğer kurumlara kıyasla daha fazla olduğunu ifade etmişlerdir (Cervellati vd., 2006:31). Bu konuda aynı düşüncüyü paylaşan Minier'de, daha demokratik ülkelerin daha hızlı büyüdüklerini belirtmektedir (Shen, 2002:11). Tavares ve Wacziarg ise yaptıkları çalışma sonucunda demokrasinin, beşeri sermaye birikimi ve gelir eşitsizliğinin azaltılmasıyla, ekonomik büyümenin sağlanmasında önemli katkısının olduğunu ifade etmektedirler (Tavares & Wacziarg, 2001:1358). Ayrıca bir ülkenin kurumsal yapısında önemlilik arz eden demokratik seçimler, hukuk düzeni, özgür basın ve mülkiyet haklarının ülkeyi yatırım merkezi haline getirdiği vurgulanmaktadır (Bennedsen vd., 2005:29-30).

Bu bağlamda, iyi kurumsal yapıya sahip ülkelerde üretkenlik ve verimin giderek artacağı, ekonomik büyüme ve kalkınmalarında olumlu sonuçların olacağı, gelişmiş ülke örneklerine bakılarak görülebilir. Kuzey Kore ve Güney Kore örnekleri, ülkelerin gelişmesinde sahip oldukları kurumsal yapının önemlilik arz eden bir unsur olduğunu göstermektedir. Kuzey Kore ve Güney Kore örneğine bakılacak olursa, her iki ülkenin kültürü, tarihi ve coğrafik koşullarının aynı olmasına karşın, ülkelerin kurumsal yapılarındaki değişiklikler, her iki ülkenin ekonomik kalkınmasında farklılıkların meydana gelmesine neden olmuştur.

Her iki ülkenin, bağımsızlıklarını kazanmadan önce kişi başına düşen milli gelir seviyesi aynı düzeyde iken, ülkelerin kurumsal yapılarındaki değişim nedeniyle, Güney Kore'nin gelişmiş ülkeler sınıfında ve Kuzey Kore'nin ise gelişmekte olan ülkeler sınıfında yer aldığı görülmektedir. Güney Kore özel mülkiyeti sağlamak üzere kanunlar çıkartmış, ekonomiye önem vermiş ve demokrasiye geçmiştir. Böylelikle her iki ülkenin kurumsal yapılarındaki farklılıklar, ülkelerin ekonomik büyüme ve kalkınma düzeylerinde de farklılıkların oluşmasına neden olmuştur (Acemoğlu vd., 2005:406).

Ülke yönetim biçiminin halk için yapılmasını ve halkın yönetimde etkin olmasını sağlayan demokrasi, toplumda önemli değişiklikler meydana getirebilmektedir. Demokratik ülkelerde bireylerin ve toplumun ülke yönetimine katılımı ve desteği önemli olduğundan, bireylerin mülkiyet hakları korunmakta, eğitim seviyesi artmakta, kişilerin daha huzurlu olmaları sağlanmakta ve yaşam standardı artmaktadır. Hak ve özgürlüklerin temin edildiği bu tür toplumlarda, üretimde verimlilik artmakta ve daha fazla yatırım gerçekleştirilmektedir. Dolayısıyla demokrasi temelinde oluşturulan ve istikrar düzeyi yüksek bir kurumsal yapı¹, ekonomik gelişim ve kalkınmanın sağlanmasında önemli bir role sahip olabilmektedir. Diğer

¹ Mülkiyet haklarına saygılı, politik hakları ve sivil özgürlükleri koruyan, gelir dağılımında ve kaynakların kullanımında eşitliği tesis eden ve kaynakları toplumun refahını artırıcı şekilde kullanan kurumsal yapılar iktisat literatüründe iyi kurumsal yapı olarak adlandırılmaktadır (Acemoglu, 2003:27).

¹ Robert Dahl'e göre, demokrasinin tesisi için kurumsal yapılarda şu özelliklerin olması gerekmektedir (Soysal, 2002:333);

- a) *Organizasyon oluşturma ve bunlara katılma özgürlüğü,*
- b) *İfade özgürlüğü,*
- c) *Oy verme hakkı,*
- d) *Kamu görevlerine seçilme hakkı,*
- e) *Politik liderlerin oy kazanma ve destek almak için yarışabilme hakkı,*
- f) *Farklı bilgi kaynaklarına ulaşma,*
- g) *Serbest ve adil seçimler,*
- h) *Devlet politikalarının bireylerin tercihlerini dikkate alacak kurumların oluşturulması.*

bir ifade ile kurumsal yapılardaki değişimin iyi sonuçlarıⁱⁱ, ekonomiye olumlu olarak yansiyabilmektedir.

Kurumsal yapı, toplumdaki insani ilişkilerin yürütülmesini sağlayan ve bulunduğu topluma göre farklılık arz eden bir özellik taşımakta ve toplumun geçirdiği aşamalardan etkilenecek devamlı değişim geçirmektedir. Bu yapının oluşturulması, ya toplum çoğunluğunun katılımıyla ya da toplumdaki belirli sınıfların birtakım kurallar koymasıyla gerçekleşmektedir. Demokratik toplumlarda kurumsal yapı, toplumu oluşturan bireysel hak ve özgürlüklere saygı gösterilerek ve söz konusu toplumdaki bireylerin katılımı ile tesis edilirken; demokratik olmayan toplumlarda bu yapı; sosyal, ekonomik ve siyasi gücü ellerinde bulunduranlar tarafından oluşturulmaktadır.

Demokrasi ile yönetilen devletler, halka karşı sorumlu oldukları ve halkın tepkilerini önemsedikleri için gerek kısıtlılıkları ve gerekse diğer bunalımları önleyecek tedbirleri almalarına yol açan güçlü dürtülere sahiptir (Sen, 2004:31). Bu dürtüler nedeniyle demokratik rejimle yönetilen ülkelerde kıtlık yaşanmadığı belirtilmekte olup, demokrasinin kıtlığın önlenmesine yardımcı olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır. Kıtlık yaşayan ülkelerin geçmişine bakıldığında, kıtlıkların yabancıların yönettiği sömürge bölgelerinde, ya da tek parti devletlerinde veya askeri diktatörlüklerde yaşandığı görülmektedir (Sen, 2004:31).

Kurumsal yapının temel unsurlarından olan politik kurumlarınⁱⁱⁱ, toplumdaki eşitliğin sağlanmasında, mülkiyet haklarının korunmasında ve politik gücün bireylerin lehine kullanılmasında önemli rolü bulunmaktadır. Bir toplumda politik gücün dağılımında eğer bir eşitsizlik varsa, o toplumda barış, güven ve refah ilkeleri etkin olarak işlemez ve özellikle demokratik olmayan toplumlarda politik gücü elinde bulunduranlar bu gücü kendi lehlerine kullanarak böyle bir ortamın oluşmasına zemin hazırlamaktadırlar.

Acemoğlu vd.'ne göre bireylerin fiziksel ve beşeri sermaye ile teknolojik yatırımlarda bulunabilmesi için mülkiyet haklarının tesisinin gerekli olduğu ifade edilmektedir. Ayrıca ekonomik kurumların, kaynakların verimli dağıtılmasını sağlayarak, toplumsal gelişmeye katkıda bulunacağını belirtmektedir (Acemoğlu vd., 2005:388). Mülkiyet haklarına ve piyasa koşullarına saygılı ekonomik kurumların tesis edildiği ve finansal piyasalardan elde edilen kazançların belli bir zümreye değil de toplumun tüm kesimine eşit olarak dağıtıldığı toplumlarda, ekonomik manada bir gelişme görüleceği bilinmektedir. Acemoğlu vd. ekonomik kurumların, toplumdaki ekonomik dürtülerin yapısında değişikliğe yol açtığı için önemli olduğunu belirtmektedirler (Acemoğlu vd., 2005:388). Kurumsal yapıda, mülkiyet haklarının güvence altına alınması ve gelir dağılımında eşitliğin sağlanması iyi ekonomik kurumların bir göstergesidir (Acemoğlu vd., 2005:423). Bu iki koşulun gerçekleştiği toplumların ise demokratik toplumlar olduğu bilinen bir gerçektir. Mülkiyet haklarının güvence altına alınması ve gelir dağılımında eşitliğin sağlanmasıyla bireyler, mevcut kaynakları kullanarak beşeri ve sermaye birikimiyle birlikte yatırım yapmaya ve ekonomik faaliyetlere katılmaya başlayacaklardır. Bunun sonucunda ise ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanması kolaylaşmış olacaktır.

Olson, demokrasinin mülkiyet haklarındaki olumlu etkisinden bahsederken, otokrasi yönetimlerin, uzun dönemde mülkiyet haklarının sağlanmasında demokratik yönetimler kadar

ⁱⁱ Bu bağlamda kurumsal değişim, kurumsal yapının gelişmesi ve kurumsal yapıları oluşturan unsurlardan biri veya birkaçının değişerek toplum menfaatinin sağlanması olarak ifade edilebilir.

ⁱⁱⁱ Politik kurumlar, seçim sistemi, kanunlar, yönetim yapısı ve parti sistemlerinden oluşmaktadır. Bu unsurlardan anlaşılacağı üzere politik kurumlar, ülke yönetim biçimini oluşturan kurumsal yapılardır. Daha kısa bir ifadeyle eğer bir ülkenin sözlü veya yazılı bir anayasası varsa, politik kurum o ülkenin anayasasıdır (Benedsen vd., 2005:8).

etkisinin olmayacağını vurgulamaktadır. Olson'a göre, mülkiyet haklarına öncelik veren demokratik rejimlerin ekonomik kalkınmaları, diktatörlükle yönetilen rejimlere kıyasla daha iyi durumdadır (Olson, 1997:53). Buna ek olarak Cervellati vd. yaptıkları çalışmada, demokratik rejimlerde mülkiyet haklarının ve eğitim gibi kamusal yararların daha kolay tesis edildiğini belirtmektedirler (Cervellati vd., 2006:4). Mbaku, toplumda şeffaf, katılımcı ve güvenilir yönetim yapılarının tesisi ile mülkiyet haklarının ve girişimciliğin sağlandığı ekonomik sistemlerin yerleşmesini temel alan ve düzgün işleyen kurumsal reformların, sürdürülebilir ekonomik büyüme ve kalkınmayı sağlayabileceğini ifade ederek kurumsal yapının toplum yaşamındaki öneminden bahsetmektedir (Mbaku, 1999:300).

Günümüzde, iktisadi büyüme alanında yapılan çalışmalar, uluslararası düzeydeki kişi başına düşen gelir farklılıklarındaki temel nedenin; ülkelerin doğal ve beşeri sermaye donanımlarındaki farklılıklardan çok, ulusal politikaların ve kurumların kalitesindeki farklılıklardan kaynaklandığını göstermektedir (BSCG, 2003:17). Ekonomik kurumların toplumdaki gelir dağılımında önemli etkisi bulunmaktadır¹. Bu bağlamda ekonomik kurumların, bireylerin ekonomik özgürlüklerini sağlar nitelikte olması gelir dağılımında eşitliğe yol açmaktadır (Bennedsen vd., 2005:8). Ayrıca, gelişmiş ve az gelişmiş ülkeler arasındaki gelir farklılığının yüksek olduğu ama bu farklılığın sermaye, işgücü ve diğer kaynaklar arasındaki farklılıktan kaynaklanmadığı, asıl nedenin üretkenlik olduğu ifade edilmektedir (Tiffin, 2006:4). Üretkenliğin ise teknoloji ve verimlilik temellerine dayandığı bilinmektedir. Teknoloji ve verimliliğin sağlanması ise kurumsal yapıların iyi olmasıyla gerçekleşmektedir.

Demokrasinin büyüme üzerindeki etkisinin bir diğer ispatını da Rivera-Batiz yapmış olduğu çalışmada göstermektedir. Rivera-Batiz, demokrasinin yönetim kalitesinde olumlu etkisi olduğunu belirtmekte olup, yönetim kalitesindeki iyileşmesinin ise buluşlara yol açtığı ve dolayısıyla teknolojik gelişmenin ortaya çıktığını ifade etmektedir (Narayan, 2003:9). Teknolojik gelişme de doğal olarak büyümeye olumlu etkide bulunmaktadır. Bu doğrultuda yapılan çalışmalar, demokrasinin kurumsal yapıyı bireysel hak ve özgürlüklerin temin edildiği biçimde değiştirerek, bireylerin ve şirketlerin ekonomiye katkısını artırdığını belirtmektedir.

Kurumsal yapının temel unsurlarından olan politik kurumların, toplum menfaatini amaçlayacak şekilde tesisi politik rejimle ilişkilidir. Clague vd. kurumsal yapı kalitesinin, politik rejimlerin süre ve çeşidiyle yakından ilişkili olduğunu ifade etmektedirler. Politik kurumların, demokratik rejimlere eğilimli olması, bireylerin toplumda söz sahibi olması ve katılımının sağlanması açısından önemli bir role sahip olduğu belirtilmektedir (Clague vd., 2003:136). Politik kurumların yapısında, politik istikrar oldukça önemlidir. Politik istikrarsızlık, yabancı yatırımcıların ülkede yapacakları yatırımlarını askıya almasına, ülkenin uluslararası piyasalarda gözden düşmesine neden olarak, ülke içindeki yatırımların yapılmasına engel teşkil etmektedir. Aron, kötü kurumsal yapının politik istikrarsızlık ile doğru orantılı olduğunu ifade etmektedir (Aron, 2000:118).

1.2 Demokrasi, Politik Haklar-Sivil Özgürlükler ve Ekonomik Kalkınma

Demokrasi birey ve topluma sunduğu özgürlükleriyle diğer yönetim biçimlerinden ayrılmaktadır. Çünkü demokrasi tanımlarına bakıldığında demokrasinin, bireylerin yönetimde aktif, katılımcı ve karar verici olduğu, temel hak ve özgürlüklerin sağlandığı bir toplum

¹ Demokratik rejimlerin uygulandığı ülkelerde, sosyal eşitliğin sağlanmasına yönelik olarak tesis edilen kurumsal yapılar, kaynakların ve kazancın toplumda eşit olarak dağıtılmasını sağladığından önemlidir.

yapısını önerdiği görülmektedir. Ayrıca politik haklarınⁱⁱ temin edildiği toplumlarda, toplumsal gelişmenin ve ilerlemenin olduğu ifade edilmektedir (UNDP, 2002:52). Politik haklar, demokrasilerde kişilerin devlet yönetiminde söz sahibi olmasını ve etkili olmasını sağladığından ve oluşacak devlet yapısında kişilerin hakları ve özgürlükleri teminat altına alınacağından dolayı, büyümeye olumlu etkide bulunacağı kimi teorisyenler tarafından ifade edilmektedir (Olk, 2003:9). Demokrasinin temel unsurlarından olan politik hakların, sadece sivil özgürlüklerinⁱ temin edilmesinden ziyade, iktisadi güvenliği geliştirmeye yardımcı olarak, ekonomik özgürlüklerinⁱⁱ sağlanmasında da önemli katkısı bulunmaktadır (Sen, 2004:26). Politik sistemlerdeki değişikliğin büyük sosyal ve ekonomik değişimlere yol açacağı, Jensen ve Paldam tarafından ileri sürülmektedir (Jensen & Paldam, 2006:5). Bu bağlamda, politik hakların düşük seviyelerde olduğu toplumlarda, bu haklardaki küçük bir gelişmenin ekonomik kalkınmayı harekete geçireceği ifade edilmektedir.

Bunun dışında, sivil özgürlüklerde artışların yaşandığı toplumsal yapılarda ise, eğitim seviyelerinde artışların görüldüğü, toplumda uzlaşmanın sağlandığı ve yatırımlarda da artışların olması ile birlikte, ekonomik büyümeye olumlu etkilerde bulunduğu yönünde çeşitli savlar ileri sürülmektedir. Ayrıca sivil özgürlüklerin sağlandığı bir toplumda, yolsuzluğun, toplumsal ayaklanmanın ve askeri darbelerin olmayacağı da kaydedilmektedir. Sivil özgürlüklerin sınırlı olduğu toplumlarda ise, hoşnutsuzluğun baş göstereceği ifade edilmektedir (Isham vd.,1997:28). Lipset ile Almond ve Verba'nın yapmış oldukları çalışmada, demokrasi ve eğitim seviyesi arasında, pozitif yönlü bir ilişkinin olduğu ifade edilmiştir (akt. Persson & Tabellini, 2006:27). Bu bağlamda, bireysel hak ve özgürlüklerin tesis edildiği toplumsal yapılarda, eğitim seviyesinin artması sonucu, beşeri sermayede meydana gelen artış, ekonomik büyüme ve kalkınmanın hız kazanmasında, önemli bir faktör olmaktadır.

Sonuçta sivil özgürlükler, bireylerin eğitime katkıda bulunarak, söz konusu ülkede beşeri sermaye birikiminin artmasını sağlamaktadır (Gounder & Xayavong, 2005:2). Büyüme ve kalkınma teorilerinde, beşeri sermayenin büyüme ve kalkınmanın sağlanmasında temel etkenlerden birisi olduğu ifade edilmektedir (Roberts & Setterfield, 2007:3). Glaeser vd.'nin yapmış oldukları çalışmada, ekonomik büyümede önemli bir paya sahip olan faktörün beşeri sermaye olduğunu belirtmeleri, beşeri sermayenin ekonomik büyümedeki etkisini ve katkısını göstermesi bakımından, oldukça önemlidir (Chheng, 2008:1). Sonuçta beşeri sermaye birikiminin artması ise, ekonomik kalkınmaya olumlu olarak yansımaktadır. Bunun dışında beşeri sermayenin Japonya'nın iktisadi kalkınmasına çok büyük bir katkıda bulunduğu ve Doğu Asya ülkelerindeki ekonomik gelişmenin gerçekleşmesinde de, çok önemli katkıların olduğu ayrıca belirtilmektedir (Sen, 2004:61).

Helliwell yapmış olduğu çalışmada, politik haklar ve sivil özgürlüklerin GSYİH ve eğitim düzeyi ile doğru orantılı olduğunu bulmuştur (Barro, 1996:42). Eğitim düzeyinin yüksekliği, ülkelerin beşeri sermaye açısından iyi durumda olduklarının bir göstergesi olarak kabul

ⁱⁱ Politik haklar; yasal seçimlerde bireylerin özgürce oy kullanabilme hakkı, kamu görevinde yarışabilme, politik partilere ve organizasyonlara katılabilme, kamu görevinde karar verici olarak bulunabilme ve seçilebilme hakkı elde etme gibi haklarla, bireylerin politik süreçlerde özgürce katılımını kapsamaktadır (Freedom House, 2010).

ⁱ Sivil özgürlükler ise; inanç ve ifade özgürlüğü, dernek ve örgütsel özgürlükler, hukuk düzeni ve devlet müdahalesinin olmadığı durumlar olarak ifade edilebilir (Freedom House, 2010). Ayrıca Olk'a göre sivil özgürlükler; bir kişinin yaşamında devlet müdahalesinin olmadığı, bireye insanca muamelenin yapıldığı ve özel hayatın olduğu özgürlüklerdir (Olk, 2003:9).

ⁱⁱ Smith'e göre "Ekonomik özgürlük"; serbest rekabet, bireysel hak ve mülklerin korunması ile gönüllü mübadelenin mevcut olduğu, serbest piyasa ekonomisini ifade eder. Buradaki söz konusu temel amaç ise, kurumsal yapıların ve ekonomik politikalarının temel unsurlarını tanımlamaktır (Berggren,2003:193).

edildiğinde, ekonomik kalkınma üzerinde de etkili olacağı ortaya çıkmaktadır. Ayrıca beşeri sermaye göstergeleri içerisinde önemli bir yere sahip olan, ortalama yaşam süresinin ise, ekonomik özgürlük seviyesindeki artışlara bağlı olduğu belirtilmiştir. Diğer bir çalışma olan Barro ise, siyasi haklarda ve sivil özgürlüklerdeki artışların, ortalama yaşam süresinde artışlara neden olacağını vurgulamıştır (Barro, 1996:33). Kurzman vd. ise yapmış oldukları araştırmalarında, ortalama yaşam süresinin, ekonomik büyüme ve kalkınma üzerinde pozitif yönlü etkisinin olduğunu kanıtlamışlardır (Kurzman vd., 2002:333).

Mbaku'nun Afrika ülkelerini kapsayan çalışmasında, Afrika ülkelerinde ulusal zenginliğin artması için bireysel özgürlüklerin sağlanması gerektiği belirtilmektedir (Gounder & Xayavong, 2005:6). Eğer bireysel özgürlükler sağlarsa, özel müteşebbislerin ülkedeki yatırımları hızlandıracağı öngörülmektedir. Bireysel özgürlüklerin olmadığı ülkelerde, ekonomide devletin payı ağırlık kazanmaktadır. Devletin ekonomideki etkinliği ve verimliliği ise özel sektöre kıyasla oldukça düşüktür (Mbaku, 1999:303).

Dünyada demokratikleşme trendini analiz eden "Freedom House Endeksi"; ABD'de faaliyet gösteren bağımsız sivil toplum kuruluşu "Freedom House" tarafından hazırlanan ve her yıl yayımlanan "Freedom in the World" adlı raporda, ülkelerin politik haklar ve sivil özgürlüklerine yönelik puanlama sistemi kullanarak, ülkenin demokratikleşme düzeyini ölçmeyi amaçlamaktadır. Uzun yıllardan beri hazırlanan bu veriler, siyasal haklar ve sivil özgürlükler olmak üzere, iki çeşit zaman serisinden oluşmaktadır. Endekste, söz konusu bir ülkede mevcut olan siyasal rejimin demokrasi olup olmadığının tespiti ve derecesi yönünde çeşitli temel ölçütler göz önünde tutulmaktadır.

Tablo 2: 2010 Yılı Freedom House Endeksine Göre Seçilmiş Ülkelerin Politik Haklar ve Sivil Özgürlükler Puanı

Ülkeler	Politik Haklar	Sivil Özgürlükler	Durum
Avustralya	1	1	ÖZGÜR
Belçika	1	1	ÖZGÜR
Kanada	1	1	ÖZGÜR
Şili	1	1	ÖZGÜR
Çek Cumhuriyeti	1	1	ÖZGÜR
Arjantin	2	2	ÖZGÜR
Brezilya	2	2	ÖZGÜR
Romanya	2	2	ÖZGÜR
Meksika	3	3	KISMİ ÖZGÜR
Türkiye	3	3	KISMİ ÖZGÜR
Ukrayna	3	3	KISMİ ÖZGÜR
Kolombiya	3	4	KISMİ ÖZGÜR
Bangladeş	3	4	KISMİ ÖZGÜR
Bosna Hersek	4	3	KISMİ ÖZGÜR
Singapur	5	4	KISMİ ÖZGÜR
Fiji	6	4	KISMİ ÖZGÜR
Yemen	6	5	ÖZGÜR DEĞİL
Mısır	6	5	ÖZGÜR DEĞİL
Irak	5	6	ÖZGÜR DEĞİL
Afganistan	6	6	ÖZGÜR DEĞİL
Suriye	7	6	ÖZGÜR DEĞİL
Çin	7	6	ÖZGÜR DEĞİL
Küba	7	6	ÖZGÜR DEĞİL
Suudi Arabistan	7	6	ÖZGÜR DEĞİL
Libya	7	7	ÖZGÜR DEĞİL
Somali	7	7	ÖZGÜR DEĞİL
K. Kore	7	7	ÖZGÜR DEĞİL
Sudan	7	7	ÖZGÜR DEĞİL

Kaynak: Freedom House (2010), “Freedom in the World Country Ratings & Methodology”
Puanlama: 1 ile 2,5 puan arası Özgür; 3 ile 5 puan arası Kısmi Özgür; 5,5 ile 7 puan arası Özgür Değil

Tablodan da görüleceği gibi dünya özgürlük araştırmasında, bir ülkenin demokrasi durumu politik haklar ve sivil özgürlükler olmak üzere iki kritere göre incelenmektedir. Bu iki kritere ait başlıklar altında ilgili sorular hazırlanmaktadır. Bazı durumlarda güncellenen bu sorular, her bir ülke için uzman kişiler tarafından cevaplandırılarak, ülkenin politik haklar ve sivil özgürlükler konusunda almış olduğu ham puan hesaplanmaktadır.

Bu ham puan 1’den 7’ye kadar olan bir değere göre sınıflandırılmaktadır. Yapılan bu sınıflandırma neticesinde politik haklar ve sivil özgürlükler konusunda ülkenin mevcut durumu analiz edilmektedir. Bu duruma göre ülke “özgür”, “kısmen özgür” ya da “özgür değil” diye sınıflandırılmaktadır. Bu değerler; 1 ile 2,5 puan arası “özgür”, 3 ile 5 puan arası “kısmen özgür” ve 5,5 ile 7 puan arası ise “özgür değil” olarak tanımlanmaktadır.

Tablo 3: Freedom House Endeksi’ne Göre Türkiye’de Yıllar İtibariyle Politik Haklar ve Sivil Özgürlükler

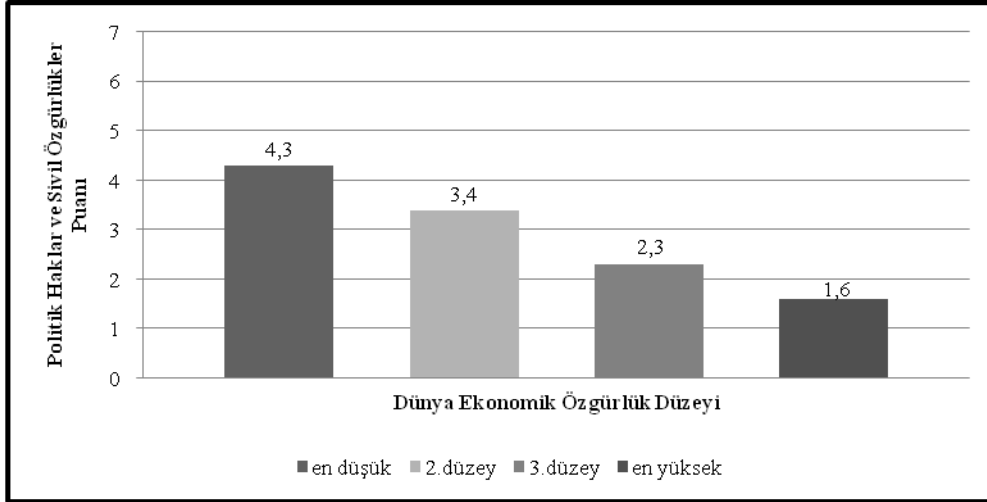
Yıllar	Demokrasi Kriterleri		
	Politik Haklar	Sivil Özgürlükler	Durum
1972	3	4	KISMİ ÖZGÜR
1973	2	4	KISMİ ÖZGÜR
1974-1979	2	3	ÖZGÜR
1980-1988	3-4	4-5	KISMİ ÖZGÜR
1989-1993	3-4	3-4	KISMİ ÖZGÜR
1994-2001	5-4	5	KISMİ ÖZGÜR
2002-2007	3	4-3	KISMİ ÖZGÜR
2008-2010	3	3	KISMİ ÖZGÜR

Kaynak: Freedom House (2010), “Freedom in the World Country Ratings & Methodology”

Politik haklarla ilgili olarak herhangi bir ülkeye “1” puan verilmesi o ülkede seçimlerin özgür ve adaletli yapıldığı, ülke yönetiminde etkili muhalefet partilerinin ve rakip partilerinin olduğu ve azınlık haklarının korunduğu anlamına gelmemektedir. Sivil özgürlüklerle ilgili olarak ise bir ülkenin “1” puan alması, o ülkede bireylerin inanç, fikir, düşünce, dernek kurma, eğitim, seçme ve seçilme gibi konularda özgür oldukları, hukuk düzeninin olduğu ve mülkiyet haklarının korunduğu anlamına gelmemektedir. Dünyada Özgürlük çalışması, ülkelerdeki hak ve özgürlüklerin diğer ülkelerle kıyaslanmasını yapmaktadır. Bir ülkenin Özgür ülke kategorisinde yer alması o ülkede hak ve özgürlüklerin tam manasıyla sağlandığını ifade etmemektedir. Buradaki temel amaç o ülkenin Kısmen Özgür veya Özgür Değil kategorilerinde yer alan bir başka ülkeden daha özgür olduğunu ifade etmektir. Politik haklar ve sivil özgürlüklerle ilgili bir ülkeye verilen puanlamaların birbirine çok yakın oldukları görülmektedir. Bu durumda, o ülke politik haklar kriterinden “7” puan almış ise, ülkenin sivil özgürlükler kriterinden “1” puan alması beklenemez. Bu bakımdan politik haklar ve sivil özgürlüklerin birbirini tamamlar nitelikte oldukları açıkça görülmektedir. Ayrıca ülkelerin ekonomik özgürlük düzeyleri ile politik haklar ve sivil özgürlük düzeyleri arasında güçlü bir

bağlantının olduğu, bu durumda ekonomik özgürlük düzeyi yüksek olan ülkelerin politik haklar ve sivil özgürlükler alanında daha iyi durumda oldukları görülmektedir. Aşağıdaki grafikteki veriler, ülkelerin politik haklar ve sivil özgürlükler konusunda iyi olmasının ön koşulu olarak, o ülkenin ekonomik özgürlük düzeyinin yüksek olmasını göstermektedir.

Grafik 1: Ekonomik Özgürlükler ile Politik Haklar ve Sivil Özgürlükler Arasındaki İlişki

Kaynak: Gwartney, James & Robert Lawson (2010), “Economic Freedom of the World: 2010 Annual Report”

EFWI raporuna göre, ekonomik özgürlük ile politik haklar ve sivil özgürlükler arasındaki ilişkinin doğru orantılı olduğu belirtilmektedir. Ekonomik özgürlük seviyesi yüksek olan ülkelerde, o ülkelerin politik haklar ve sivil özgürlük konusunda almış oldukları puanların düşük olduğu görülmektedir. Politik haklar ve sivil özgürlük puanlarındaki düşük değerler, o ülkenin politik hak ve sivil özgürlük konusunda daha iyi durumda olduğunu göstermektedir. Bu durumda yukarıdaki grafikte ekonomik özgürlük düzeyi yüksek olan ülkelerin, politik haklar ve sivil özgürlükler konusunda daha iyi durumda oldukları görülmektedir.

Ekonomik özgürlük ile politik haklar ve sivil özgürlükler arasında birbirini destekler nitelikte bir ilişki bulunmaktadır. Diğer bir ifade ile ekonomik özgürlükler ile politik haklar ve sivil özgürlükler arasında karşılıklı bir etkileşim vardır. Ekonomik yönden özgür olan ülkelerin, politik hakların ve sivil özgürlüklerin sağlanmasında gerekeni yapacağı belirtilirken, politik haklar ve sivil özgürlükler yönünden özgür olan ülkelerin de, zaman içerisinde ekonomik özgürlüklerin sağlanmasında önemli gelişmeler kaydedeceği ifade edilmektedir (Pop-Silaghi & Cosmin Silaghi, 2004:2).

1.3 Demokrasi, Ekonomik Özgürlükler ve Ekonomik Kalkınma

Ekonomik özgürlük, iktisadi faaliyetler içerisinde özgürlüğü korumak ve sürdürmek için, mal ve hizmetlerin ötesinde, vatandaşların gerekli ihtiyaçlarının üretiminde, dağıtımında veya tüketiminde hükümetin baskı veya sınırlamasının olmadığı özgürlük olarak tanımlanmaktadır (Pop-Silaghi & Cosmin Silaghi, 2004:2). Ayrıca ekonomik özgürlükler, bireylerin serbestçe iktisadi faaliyetlerde bulunabilmelerini ve bu faaliyetler sonucunda elde ettikleri kazançları herhangi bir zorlama olmaksızın özgürce kullanabilmelerini ve sahiplenmelerini de ifade etmektedir (Dileyici & Özkıvrak, 2008:1).

Bu tanımlamalardan hareketle ekonomik özgürlükleri, iktisadi faaliyetlerde ve bu faaliyetlerde elde edilen kazançlarda herhangi bir baskı unsurunun yer almasını engelleyen kurallar bütünü olduğunu ifade edebiliriz. Ekonomik özgürlükler bireylere ve firmalara

iktisadi faaliyetlerde hareket özgürlüğü sağlayarak, bireylerin ve firmaların ekonomide etken ve verimli olmasını kolaylaştırırⁱ. Bunun yanı sıra, ekonomide yatırım kararlarının hızlı alınmasına, ticarete rekabetin sağlanmasına, ekonomik faaliyetlerde verimliliğin artmasına ve daha birçok faktörlerin gelişimine katkı sağlayabilmektedir.

Demokratikleşme sürecinde politik düzen ve kurumsal yapıların ekonomik büyüme ve kalkınmaya katkısı olduğu gibi, ekonomik özgürlüğün de kaynak tahsisi, üretim ve verimlilik açısından ekonomik büyüme ve kalkınmaya katkısı bulunmaktadır (Gounder & Xayavong, 2005:3). Ekonomik özgürlüğün, iktisadi faaliyetlerin doğal ortamda işlemesine olanak vererek, bireylere ve firmalara hareket özgürlüğü sağlayarak, bireylerin kazançlarını maksimize ettiği ve ekonomik faaliyetlerdeki fırsatların en iyi biçimde değerlendirildiği görülmektedir (Dileyici & Özkıvrak, 2008:6). Dolayısıyla ekonomik faaliyetlerde meydana gelen bu tür olumlu gelişmelerin de ekonomik refahı artırdığı görülmektedir.

Serbest piyasa ekonomisi ve mülkiyet hakları gibi ekonomik özgürlük alanlarında meydana gelen gelişmelerin, büyümeyi artırdığı görülmektedir (Dawson, 2003:488). Ayrıca, sermaye hareketleri, yabancı yatırım, ücret ve fiyat kontrolleri, mülkiyet hakları ve düzenlemeler gibi ekonomik özgürlüğün temel unsurlarının, büyümeyi artırdığı ifade edilmektedir (Heckelman, 2000:88). Ekonomik büyüme ve kalkınmanın, ekonomik özgürlüğe olumlu etkisi olabileceği gibi, ekonomik özgürlüklerin de ekonomik büyüme ve kalkınmaya katkısı olabilmektedir. Bu nedenle bu iki olgu arasında karşılıklı bir etkileşimin olduğunu söyleyebiliriz. Ekonomik özgürlükler sonucunda, ekonomik büyüme ve kalkınmada artışlar ve hayat standardında yükselme sağlanmaktadır. Özgürlük büyümeyi sağlarken, büyüme özgürlüğü geliştirmekte ve özgürlük beraberinde daha fazla büyümeyi sağlamaktadır (Moore, 2001:19).

Ekonomik özgürlüklerin temin edildiği toplumlarda hükümetin temel görevi, özel mülkiyetin korunmasını ve anlaşmaların yerine getirilmesini sağlamaktır (Leertouwer, 2002:92). Hükümet ekonomik özgürlüklerin temini gerçekleştirirken, kurumsal yapıları da bu doğrultuda düzenlemesi gerekmektedir. Ticareti sınırlayan, işlem maliyetlerini artıran, mülkiyet haklarını zayıflatan ve belirsizliğe yol açan kurumsal düzenlemeler bireylerin üretken olmasını engelleyecek ve ticaretten elde edilebilecek kazanımlarının da azalmasına neden olacaktır (Sturm & Haan, 2000:3).

Ekonomik özgürlüklerin temin edildiği toplumlarda, gelir vergisinin düşük olduğu, mülkiyet haklarının sağlandığı ve devlet müdahalesinin az olduğu ifade edilerek, bu toplumlarda ekonomik özgürlüğün büyüme ve kalkınmaya katkısının oldukça önemli olduğu vurgulanmaktadır (Barro & Martin, 2003:43). Ayrıca, hukuk kurallarının olduğu, özel mülkiyetin korunduğu ve piyasada kaynakların dağılımında özgürlüğün olduğu politik olarak açık toplumlar, bu özgürlüklerin sınırlanmış olduğu toplumlara göre daha verimli olmakta ve ekonomileri daha fazla büyüme ve kalkınma gösterebilmektedir (Dileyici & Özkıvrak, 2008:7).

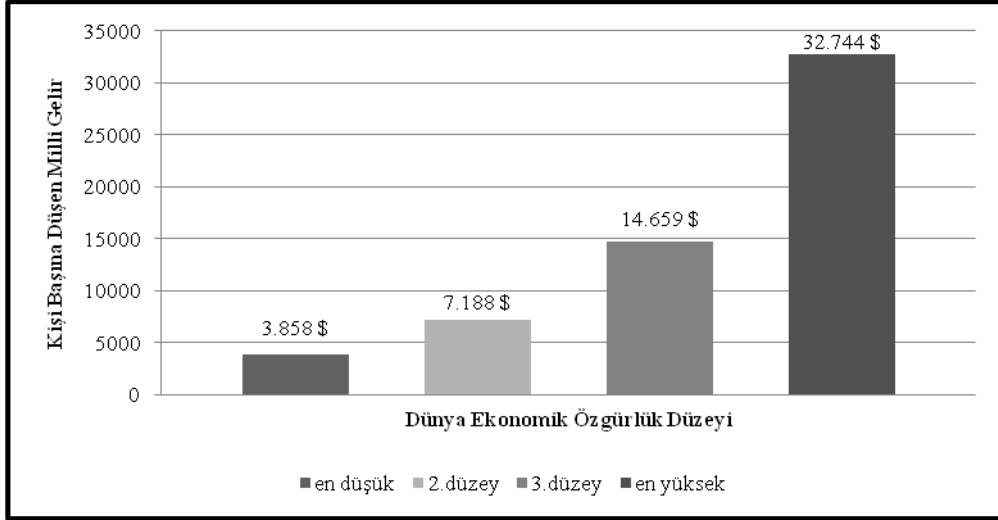
Olson mülkiyet ve bireysel hakların sağlandığı ekonomilerin daha başarılı olduğunu ifade etmektedir (Moore, 2001:11). Ayrıca demokratik rejimlerde, demokratik yapıların oluşturulmasında temel amaç halkın menfaati olduğu için, ülkenin menfaatlerine ters düşecek herhangi bir davranışın söz konusu olmayacağını belirtmiştir. Bu noktada Cervellati vd.,

ⁱ Freedom House'nin 2005 yılı yıllık raporunda da ekonomik özgürlüğün temel unsurları şu şekilde sıralanmaktadır (Gwartney & Lawson, 2005:5);

- a) Kolektif tercihten ziyade kişisel tercih
- b) Politik süreç yoluyla dağıtımdan ziyade, piyasalar tarafından koordine edilen gönüllü mübadele
- c) Piyasalara girişte ve rekabette özgürlük
- d) Diğerlerinin saldırılarına karşı kişilerin ve mülkiyet haklarının korunması

demokratik toplumların demokratik olmayan toplumlara göre daha yüksek gelir seviyesine sahip olduklarını ifade etmişlerdir. (Cervellati vd., 2006:32).

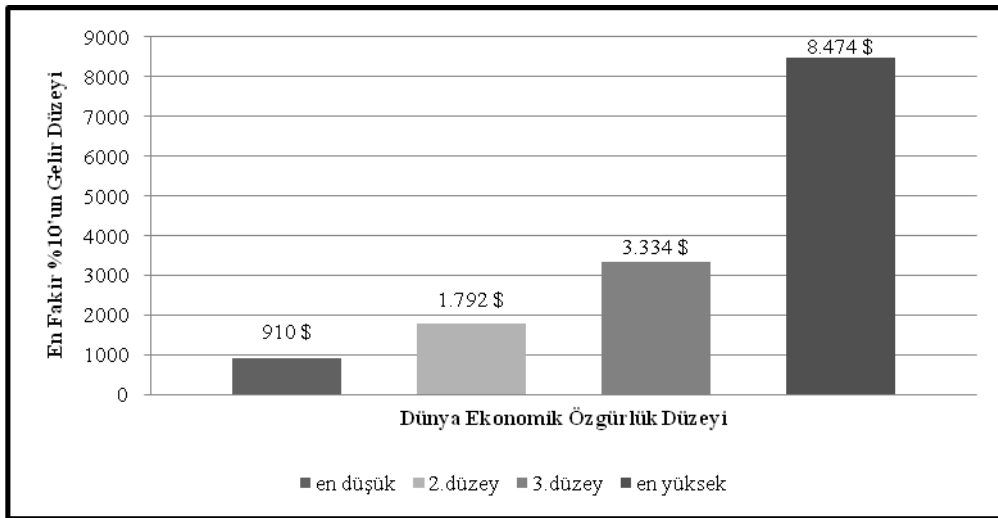
Grafik 2: Ekonomik Özgürlükler ve Kişi Başına Düşen Milli Gelir

Kaynak: Gwartney, James & Robert Lawson (2010), “Economic Freedom of the World: 2010 Annual Report”

Ekonomik özgürlük ile kişi başına düşen milli gelir arasında pozitif veya doğru orantılı bir ilişkinin olduğu anlaşılmaktadır. Dünya ekonomik özgürlük düzeyine göre; en düşük ekonomik özgürlük grubunda bulunan ülkelerde, kişi başına düşen milli gelir 3.858\$ iken, en yüksek grupta bulunan ülkelerde ise bu miktar 32.744\$ düzeylerinde olmaktadır. Bu bağlamda ülkelerin ekonomik özgürlük düzeylerinde artışlar meydana geldiği zaman, bu durumda kişi başına düşen milli gelirlere de önemli artışların olduğu görülmektedir.

Grafik 3: Ekonomik Özgürlükler ve En Fakir %10'un Gelir Düzeyi

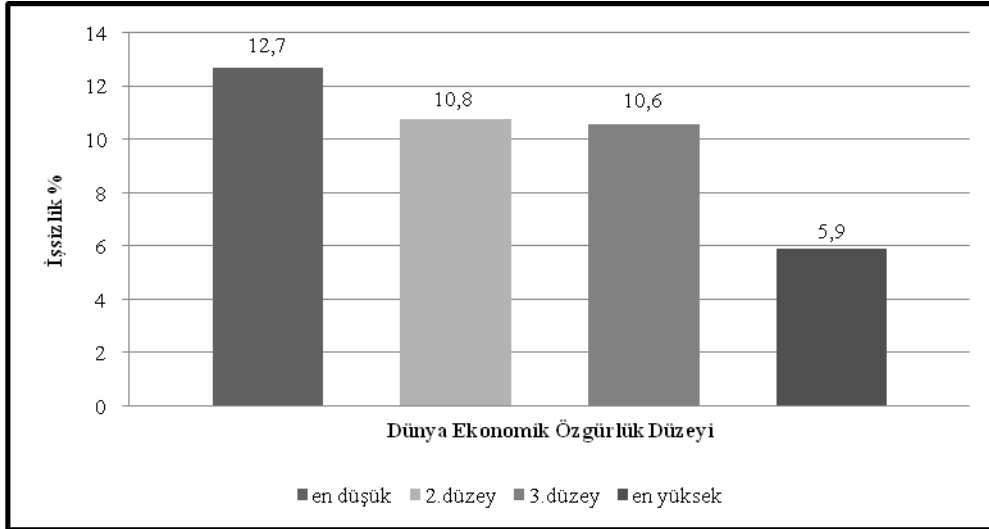

Kaynak: Gwartney, James & Robert Lawson (2010), “Economic Freedom of the World: 2010 Annual Report”

Fraser Institute tarafından yapılan araştırma raporunda (EFWI), ülkelerin ekonomik özgürlük seviyesi ile o ülkedeki toplumun en fakir %10'unun gelir seviyesi arasındaki ilişkinin doğru orantılı olduğu belirtilmektedir. En düşük ekonomik özgürlük seviyesine sahip toplumlarda, gelir seviyesi 910\$ iken, en yüksek ekonomik özgürlük seviyesine sahip toplumlarda ise bu değer 8.474\$ olduğu görülmektedir. Bu durumda gelir seviyesi yüksek olan ülkelerde, ekonomik özgürlüğün de yüksek olduğunu belirtebiliriz.

Günümüzde gelir seviyesi yüksek ülkelerin, gelir seviyesi düşük ülkelere kıyasla daha demokratik olduğu açıkça görülmektedir. Bhagwati yapmış olduğu çalışmada, demokratik rejimlerde, otokrasi rejimlere kıyasla yenilik ve teknik değişimlerin daha hızlı ve daha iyi gerçekleştiğini ifade etmektedir (akt. Blum & Guimaraes, 2003:10-11). Bunun nedeni ise, politik hakların ve sivil özgürlüklerin oluşturduğu resmi yapıların, bilgi yayılımında ve bilginin elde edilmesinde daha az sınırlamalarda bulunmasını ve böylelikle daha kaliteli yatırımların yapıldığı ortamın oluşturulmasını sağlaması olarak belirtilmektedir.

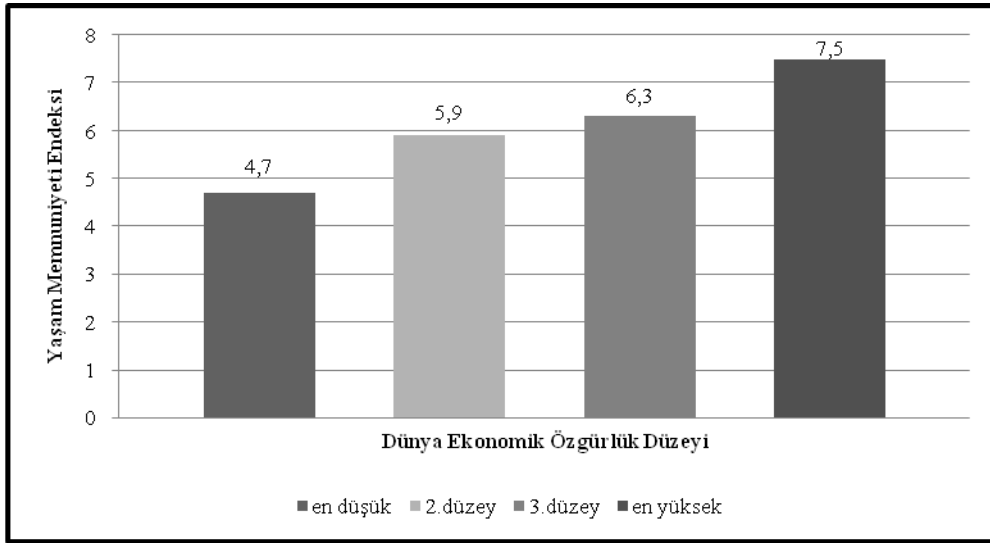
Grafik 4: Ekonomik Özgürlükler ve İşsizlik (%)

Kaynak: Gwartney, James & Robert Lawson (2010), "Economic Freedom of the World: 2010 Annual Report"

Yukarıdaki grafiğe göre, ekonomik özgürlük seviyesi yüksek olan ülkelerde işsizlik oranı düşük olmaktadır. Bu durumda işsizlik oranı ile ekonomik özgürlük arasında ters bir orantının olduğu görülmektedir. En düşük ekonomik özgürlük düzeyinde bulunan ülkelerde işsizlik oranı %12,7 gibi yüksek bir oranda gerçekleşirken, buna rağmen en yüksek ekonomik özgürlük düzeyinde bulunan ülkelerde işsizlik oranı %5,9 gibi düşük bir oranda gerçekleştiği görülmektedir.

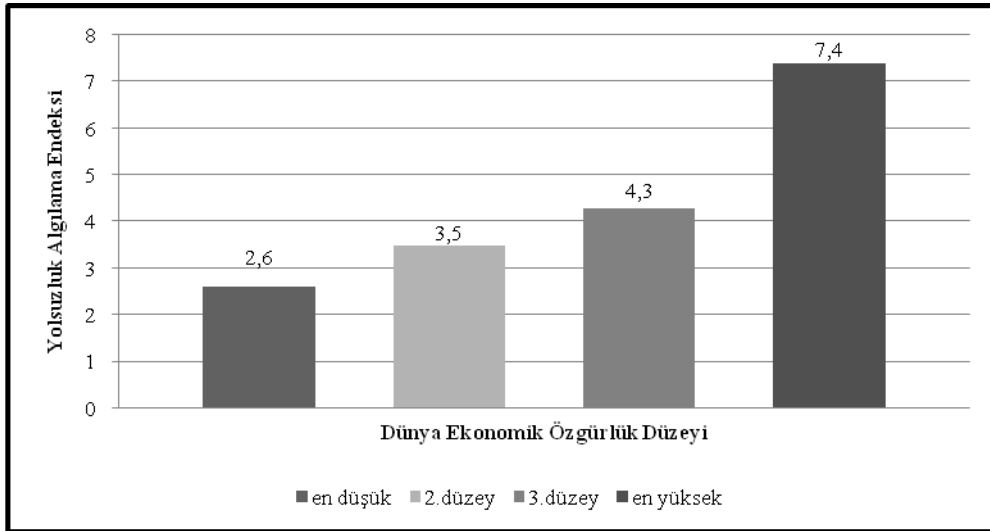
Grafik 5: Ekonomik Özgürlükler ve Yaşam Memnuniyeti

Kaynak: Gwartney, James & Robert Lawson (2010), “Economic Freedom of the World: 2010 Annual Report”

EFWI raporunda, ekonomik özgürlük düzeyi farklı olan ülkelerde yaşayan insanların yaşam memnuniyeti endeksine göre yaşam memnuniyeti ölçülmüştür. Yukarıdaki grafikten de görüleceği gibi, en düşük ekonomik özgürlük düzeyinde bulunan ülkelerde yaşayan insanların yaşam memnuniyeti endeks değerleri 4,7 gibi oldukça düşük bir seviyede iken, buna rağmen en yüksek ekonomik özgürlük düzeyinde bulunan ülkelerde yaşayan insanların yaşam memnuniyet endeks değerleri 7,5 gibi yüksek bir seviyede olduğu görülmektedir.

Grafik 6: Ekonomik Özgürlükler ve Yolsuzluk Algılama Endeksi

Kaynak: Gwartney, James & Robert Lawson (2010), “Economic Freedom of the World: 2010 Annual Report”

Ekonomik özgürlük ile yolsuzluk algılama endeksi arasındaki ilişkiyi inceleyen yukarıdaki grafiğe göre bu ilişkinin doğru orantılı olduğu görülmektedir. Ekonomik özgürlük düzeyi en yüksek olan ülkelerde yolsuzluk algılama endeksi yüksek olurken, buna rağmen ekonomik özgürlük düzeyi en düşük olan ülkelerde ise yolsuzluk algılama endeksi düşüktür. Ülkedeki yolsuzluk algılama endeksinin yüksek olması, o ülkede yolsuzlukların az olduğu

anlamına gelmektedir. Bu durumda bir ülkenin ekonomik özgürlük düzeyi arttıkça, o ülkedeki yolsuzlukların da azalacağını belirtebiliriz.

Tablo 4: Dünya Ekonomik Özgürlük Endeksi'ne Göre Seçilmiş Ülkelerin Ekonomik Özgürlükleri

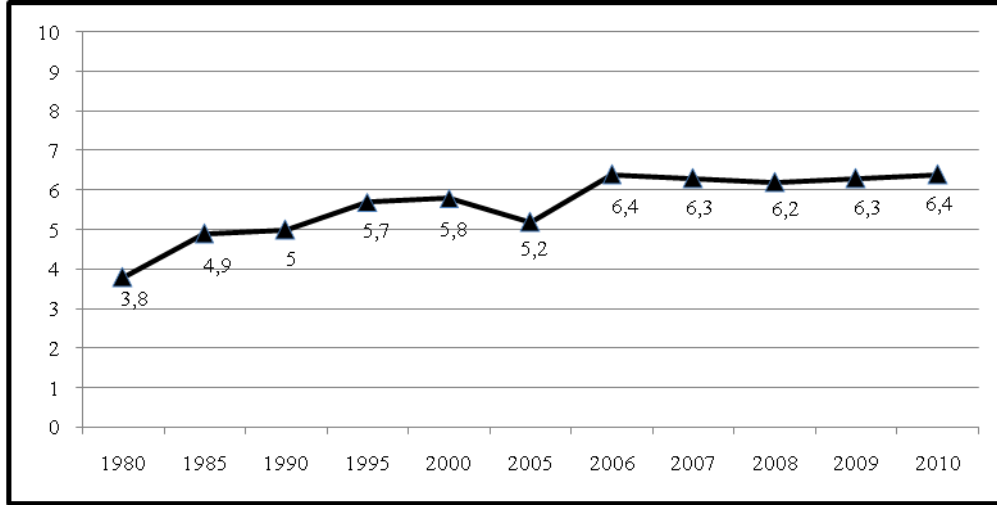
Ülkeler	Kamu Kesiminin Büyüklüğü		Hukuki Yapı ve Mülkiyet Haklarının Güvencesi		Güçlü Paraya Erişim	Uluslararası Ticaret Özgürlüğü				Kredi ve İşgücü Piyasalarına ve İşletmelere Yönelik Düzenlemeler		Genel	
	Puan	Sıra	Puan	Sıra	Puan	Sıra	Puan	Sıra	Puan	Sıra	Puan	Sıra	
Hong Kong	9,1	1	8,2	15	9,4	24	9,5	1	8,5	3	8,9	1	
Singapur	7,9	8	8,4	11	9	40	9,4	2	8,2	8	8,6	2	
Yeni Zelanda	6,7	36	8,9	4	9,3	26	7,8	15	8,7	2	8,3	3	
İsviçre	7,9	7	8,7	8	9,6	7	6,8	55	8,1	11	8,2	4	
İngiltere	6,6	41	8,3	14	9,4	23	7,8	17	8,2	6	8,1	5	
Şili	7,5	15	7	29	9,1	34	8,4	4	8,2	7	8,1	6	
ABD	7,1	25	7,6	19	9,7	4	7,5	25	8,3	5	8	8	
İzlanda	6,9	30	8,8	5	8,6	52	5,9	83	8,8	1	7,8	12	
Hollanda	4,1	84	8,5	10	9,7	3	8,3	5	7,7	16	7,7	16	
Almanya	5,8	58	8,6	9	9,5	18	7,9	14	6,5	56	7,6	17	
Japonya	6,2	50	7,9	17	9,7	1	5,9	85	7,7	15	7,5	27	
G. Kore	6,6	43	7,5	22	9,3	27	6,9	50	6,8	49	7,4	29	
Yunanistan	6,8	33	6,6	39	9,5	10	6,2	75	6	70	7	54	
Mısır	7,3	22	5,7	61	8,7	48	6,6	63	4,9	83	6,7	75	
Hindistan	7,1	24	6,1	48	6,7	76	6,8	54	6,2	67	6,6	77	
Türkiye	7,8	9	6,3	42	5,4	88	6,8	59	5,5	79	6,4	90	
Çin	5	71	5,9	53	8,2	57	7,5	28	4,8	85	6,3	93	
Brezilya	6,7	40	5,2	69	7,8	65	6,5	67	4,7	88	6,2	96	
Rusya	5,6	62	5,7	59	7,5	67	6	80	5,8	75	6,1	101	
Venezuela	5	72	3,1	89	5,6	87	5,3	88	4,8	87	4,8	136	

Kaynak: Gwartney, James & Robert Lawson (2010), "Economic Freedom of the World: 2010 Annual Report"

Ekonomik özgürlüklerin ölçümü hakkında kullanılan endeksleme tekniklerinde, her bir ölçüt için belli bir puan verilmekte ve verilen puanların ortalaması alınarak her ülkenin kendi puanı oluşturulmaktadır. 2010 yılında yayınlanan rapor iki yıl öncesinin (2008) verilerini sunmaktadır. Yayınlanan en son raporda 141 ülkenin ekonomik özgürlük endeksi, yaklaşık 70 farklı ülkede yer alan kurumlarla işbirliği neticesinde hazırlanmıştır.

Ülkelerin ekonomik özgürlük endeksi, "0" ile "10" arasında bir puanlama ile ölçülmektedir. Bu çalışmada yapılan ekonomik özgürlük analizi, 5 temel başlık altında incelenmektedir. Bu temel konu başlıkları ise; Kamu Kesiminin Büyüklüğü: Harcamalar, Vergiler ve Girişimler, Hukuki Yapı ve Mülkiyet Haklarının Güvencesi, Güçlü Paraya Erişim, Uluslararası Ticaret Özgürlüğü, Kredi ve İşgücü Piyasalarına ve İşletmelere Yönelik Düzenlemeler, olarak sınıflandırılmıştır.

Grafik 7: EFWI'ya Göre Yıllar İtibarıyla Türkiye'nin Ekonomik Özgürlük Puanı

Kaynak: Gwartney, James & Robert Lawson (2010), "Economic Freedom of the World: 2010 Annual Report"

Yukarıdaki grafikte EFWI raporuna göre yıllar itibarıyla Türkiye'nin ekonomik özgürlük puanları görülmektedir. Bu raporda ekonomi özgürlükler alanında en yüksek puan "10", en düşük ise "0" olmaktadır. Bu durumda ekonomik özgürlükler konusunda Türkiye'nin puanı 1980'li yıllarda "4" seviyelerinde gerçekleşmişken, son yıllarda ekonomik özgürlükler alanında Türkiye ilerleme kaydederek, bu alandaki puanını "6" seviyelerine yükseltmiştir.

Tablo 5: IEF'ye Göre Seçilmiş Ülkelerin Ekonomik Özgürlükleri

Ülkeler	İşletme Özgürlüğü	Ticaret Özgürlüğü	Mali Özgürlük	Parasal Özgürlük	Yatırım Özgürlüğü	Finansal Özgürlük	Mülkiyet Hakları	İşgücü Özgürlüğü	GENEL	
									Puan	Sıra
Hong Kong	98.7	90.0	93.3	87.1	90.0	90.0	90.0	86.2	89.7	1
Singapur	98.2	90.0	91.1	86.2	75.0	60.0	90.0	98.0	87.2	2
Avustralya	90.1	84.4	61.3	85.0	80.0	90.0	90.0	92.2	82.5	3
Yeni Zelanda	99.9	86.6	64.7	84.8	80.0	80.0	95.0	89.2	82.3	4
İsviçre	80.2	90.0	68.4	83.8	80.0	80.0	90.0	87.8	81.9	5
ABD	91.0	86.4	68.3	77.4	75.0	70.0	85.0	95.7	77.8	9
Şili	67.2	88.0	77.7	77.9	80.0	70.0	85.0	74.5	77.4	11
Hollanda	81.9	87.6	50.6	82.7	90.0	80.0	90.0	58.3	74.7	15
İngiltere	94.6	87.6	52.0	74.9	90.0	80.0	85.0	71.2	74.5	16
Japonya	83.8	82.6	67.0	87.9	60.0	50.0	80.0	81.1	72.8	20
Almanya	89.6	87.6	58.5	83.9	85.0	60.0	90.0	40.6	71.8	23
G. Kore	91.6	70.8	72.2	78.7	70.0	70.0	70.0	46.5	69.8	35
İzlanda	92.7	88.2	69.8	68.6	65.0	60.0	90.0	60.7	68.2	44
Türkiye	68.7	85.4	78.2	72.7	70.0	50.0	50.0	39.6	64.2	67
Yunanistan	76.2	82.6	65.9	80.6	60.0	60.0	50.0	55.2	60.3	88
Mısır	64.5	74.0	89.6	60.8	65.0	50.0	40.0	53.6	59.1	96
Bosna-Hersek	60.4	86.0	83.9	80.6	70.0	60.0	20.0	60.2	57.5	104
Brezilya	54.3	69.8	69.0	75.9	50.0	50.0	50.0	57.8	56.3	113
Hindistan	36.9	64.2	75.4	65.1	35.0	40.0	50.0	67.2	54.6	124
Çin	49.8	71.6	70.3	75.3	25.0	30.0	20.0	54.9	52.0	135
Rusya	50.7	68.2	82.7	63.1	25.0	40.0	25.0	62.9	50.5	143
Venezuela	47.8	61.2	75.0	47.0	5.0	20.0	5.0	31.1	37.6	175
K.Kore	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	5.0	0.0	1.0	179

Kaynak: Miller, Terry & Kim R. Holmes (2011), "2011 Index of Economic Freedom"

2011 Ekonomik Özgürlük Endeksi (IEF) raporunda Türkiye'nin ekonomik özgürlük bakımından 179 ülke arasından 67. sırada yer aldığı görülmektedir. Ülkelerin ekonomik

özgürlük endeksi, “0” ile “100” arasında bir puanlama ile değerlendirilmiş ve Türkiye’nin bu rapordaki değerlendirmelere göre 64,2 puan aldığı görülmektedir.

Türkiye, aldığı bu puanla ekonomik özgürlük bakımından “*orta seviyede özgür*” ülkeler kategorisinde yer almıştır. 2011 IEF raporunun Türkiye ile ilgili değerlendirmelerine bakıldığında ise Türkiye’nin ekonomik özgürlük alanındaki kriterlerden; işletme özgürlüğü, finansal özgürlük, mülkiyet hakları ve işgücü özgürlüğü konularında yeterli düzeyde olmadığı görülmektedir.

Demokrasi, diğer sistemlerin aksine bireyin ve toplumun menfaatini amaçladığı için, ülke refahını artırıcı çalışmaların ve yatırımların yapılmasını sağlamaktadır. Diğer sistemlerde ise, politik gücü elinde bulunduranların kendi menfaatleri lehine ülke kaynaklarını kullandıkları görülmektedir. Barro, eğer diktatör sahip olduğu gücü ülkenin refahını azaltıcı ve üretken olmayan alanlarda yatırım yapmak için kullanırsa, böyle bir yönetimin büyüme üzerinde olumsuz etkide bulunacağını ifade etmekte olup, Afrika’daki birçok devletin ve Latin Amerika’daki bazı devletlerin bu tür devletlere örnek olarak verilebileceğini kaydetmektedir (Barro, 1996:33).

Demokrasi, bireylerin hak ve özgürlüklerinin teminini amaç edindiği için, demokratik toplumlarda bireysel özgürlükler daha kolay yer edinebilmektedir. Düzgün işleyen bir demokrasininⁱⁱ varlığı, ekonomik özgürlüklerin sağlanmasına da zemin hazırlamaktadır. Örneğin, Kane vd. demokrasi ile ekonomik özgürlükler arasında istatistiksel olarak güçlü bir ilişki olduğunu ileri sürmektedirler. Bu ilişkinin tek taraflı olmadığını, ekonomik özgürlükler ile demokrasi arasında bir etkileşimin olduğunu belirtmektedirler (Kane vd., 2007:39).

Bir ülkede kurumsal yapının ana göstergeleri içersinde yer alan demokrasi ve ekonomik özgürlük gibi faktörler, esasında kurumsal yapının niteliği ve kalitesi hakkında bilgileri ifade etmektedir. Sonuçta bu göstergeler, bireylerin yaşayış ve davranışlarına etkide bulunarak, kurumsal yapının gelişimine katkı sağlar ve ekonomik kalkınmanın sağlanmasında da önemli görevler üstlenirler. Ekonomik özgürlükler temeline dayalı hukuki yapının bireylerin özgürlüğünü sağlayacak şekilde oluşturulması, ekonomik özgürlüğün gelişmesinde de önemli rol oynamaktadır.

Ekonomik özgürlüğün bileşenlerinden olan hukuki yapı ve mülkiyet haklarının, ekonomik kalkınma ile arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmalarda bu ikisi arasında pozitif bir ilişki olduğu görülmektedir. Heckelman’ın bu konudaki çalışmasında, mülkiyet haklarının büyümeye önemli katkısının bulunduğu belirtilmiştir (Heckelman, 2000:88). Bireyler arasındaki anlaşmaların ve bireylerin işgücü sonucu kazandıkları mülkiyetlerinin, hukuki yapı ile desteklenmesinin yatırımların artmasına neden olacağı bilinmektedir.

Ayrıca mülkiyet hakkının, hukuk sistemi ile sağlanması sonucunda, bireylerin çalışmaya ve zengin olmaya teşvik edilmesi nedeniyle, bireylerin hayat standartlarında iyileşmelerin olabileceği de ayrıca belirtilmektedir (Giffin, 2008:8). Hukuki sistemin bireylerin hak ve özgürlüğünü sağlayacak şekilde düzenlenmesi, hem toplumsal hem ekonomik alanlarda özgür bir ortamın oluşması ve ekonomik büyüme ve kalkınmanın hız kazanması için gereklilik arz etmektedir.

ⁱ 80–100 özgür, 70–79.9 çoğunlukla özgür, 60–69.9 orta seviyede özgür, 50–59.9 çoğunlukla özgür değil, 0–49.9 özgür değil.

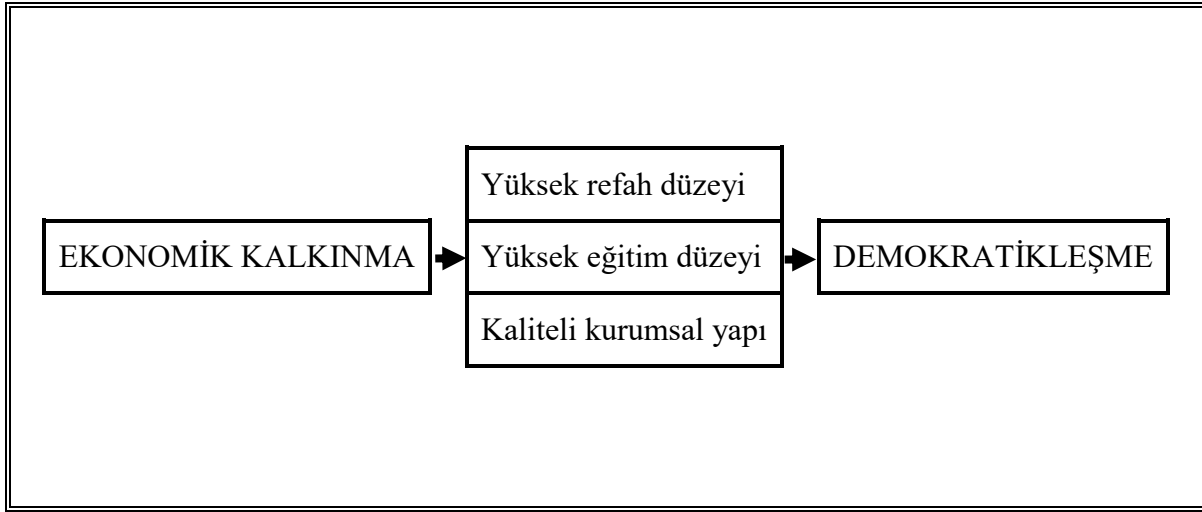
ⁱⁱ Düzgün işleyen bir demokrasi, “*özgür ve adil seçim sistemine, açık ve sorumlu bir hükümete, sivil ve siyasi haklara ve etkin bir sivil toplum*” varlığına dayanmaktadır (Beetham & Boyle, 2005:29).

2. Demokratikleşme Bağlamında Ekonomik Kalkınma Yaklaşımı

Demokrasi ve ekonomik kalkınma arasındaki ilişkinin tek taraflı olmadığı, bu konu hakkında yapılmış olan birçok araştırmada belirtilmiştir. Literatürde demokrasinin ekonomik kalkınma üzerinde etkisi olduğu gibi, ekonomik kalkınmanın da bir ülkenin demokratikleşme sürecine önemli katkısının olduğu belirtilmektedir.

Demokratikleşmenin ön koşulu olarak ekonomik kalkınma yaklaşımı çerçevesinde belirtilen yaklaşımlardan ve diğer görüşlerden hareketle, ekonomik kalkınmanın demokratikleşme üzerindeki etkisi aşağıdaki tabloda da göstermiş olduğumuz gibi, genellikle yüksek refah düzeyi, yüksek eğitim düzeyi ve kaliteli kurumsal yapı faktörlerinin gerçekleşmesi ile meydana gelmektedir.

Tablo 6: Demokratikleşme Bağlamında Ekonomik Kalkınma

Tablo tarafımızca düzenlenmiştir.

Demokrasi ile ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi bulmaya yönelik yapılan ilk deneysel çalışma Lipset'in 1959 yılında yaptığı panel veri çalışmasıdır. 1970 ve 1980'lerde ise ekonomik değişkenlerden hareketle demokratikleşme yaklaşımları bulunmaya çalışılmıştır. Bu dönemde, ekonomik kalkınmanın demokrasi üzerinde etkili olduğu görüşü yaygınlık kazanmıştır. Lipset Hipotezi olarak literatüre geçmiş olan hipotezde, demokratik kuralların oluşması ve yaşayabilirliğin sağlanmasının ön şartı olarak ekonomik kalkınmanın olması gerektiği vurgulanmaktadır (Haggard & Kaufman, 1995:27). Ayrıca bu görüşler doğrultusunda demokratikleşmeyi sağlamlaştırmak için, iktisadi gelişmeyi özendirecek iktisadi ve sosyal politikaların gerekeceği belirtilmiştir (Ghali, 2003:10).

Lipset Hipotezine göre refah seviyesinin¹, demokratik gelişmeye önemli etkisi vardır. Ekonomik büyüme ve kalkınmanın demokrasiye olan etkisine bakıldığında, konu ile ilgili olarak yapılan çalışmalarda genellikle olumlu bir etkiden söz edilmektedir. Huber vd. ile Barro'nun yapmış olduğu çalışmalarda ekonomik büyüme ve kalkınma, ülkelerin demokratikleşmesinde önemli rol oynadığı belirtilmektedir (akt. Vega- Gordillo & Alvarez-Arce, 2003:204). Ekonomik gelişimin yan ürünü olarak demokratikleşmenin ortaya çıktığı görüşü, ekonomik büyüme ve kalkınmanın sağlanması sonucunda demokratikleşme konusunda önemli aşamanın kaydedileceğini ifade etmektedir (Olk, 2003:14). 1990'ların

¹ Bir ülke toplumunun refah göstergelerinden birisi, kişi başına düşen milli gelirin yüksek olmasıdır. Kişi başına düşen milli gelirdeki artış oranı ise ekonomik büyüme ve kalkınmanın bir sonucu olarak meydana gelmektedir.

ortasında Burkhart ve Lewis-Beck ekonomik kalkınmanın diğer değişkenlerden ayrı olarak demokrasi üzerinde önemli etkisinin olduğunu ve ülkenin dünya üzerindeki jeopolitik konumunun da bu etki üzerinde belirleyici olduğunu ifade etmişlerdir (Olk, 2003:14-15).

Cervellati vd.'nin belirttiği üzere, demokrasinin gelişmesinin, temel olarak ekonomik çevreye, kalkınma seviyesine ve kalkınma tarihine bağlı olması, demokrasinin daha çok ekonomik çevrenin etkisinde geliştiğini ortaya çıkarmaktadır (Cervellati vd., 2006:5). Tarihsel süreçte, ekonomik yönden gelişmiş toplumların demokrasiye dönüşümlerinin daha hızlı ve daha kolay olduğu görülmektedir.

Ekonomik ve politik kurumların oluşmasında, politik gücün kullanımı ve ekonomik gücün dağılımı da ayrıca önemli rol oynamaktadır. Ekonomik olarak gelişmiş olan toplumlardaki gruplar, zamanla sahip oldukları ekonomik gücü politik güç olarak kullanabilmekte veya politik güce sahip olan belli gruplar, ekonomik sonuçları kendi faydalarına göre işletebilmektedirler.

Demokratik rejimlerin genellikle gelişmiş ülkelerde ortaya çıkması ve tarımsal ekonomilerde olmamasının nedeni olarak da, genel olarak ekonomik gelişmişliğin demokrasinin yerleşmesinde önemli bir rol oynamasından kaynaklandığı gösterilmektedir. Demokratik dönüşüm için, ekonomik büyümenin bir öncelik olduğu görüşünü savunan Cervellati vd., demokratik dönüşümün ya ülkeyi yöneten elitlerin ya da halkın yapacağı bir devrimle gerçekleşeceğini ifade etmektedir (Cervellati vd., 2006:5). Acemoğlu vd., 19. Yüzyıl Avrupa'sında şehirleşmenin yaygın olmasının ve ekonominin fiziksel ve beşeri sermayeye bağlı olmasının demokrasiye geçişte politik elitlere bir baskı unsuru oluşturduğunu ifade etmektedir. Buna karşın bu yüzyılda Latin Amerika ve günümüzde bazı ülkelerde, ekonominin tarım sektörüne bağlı olması ve fiziksel ve beşeri sermayenin ucuz olması nedeniyle bu ülkelerde politik elitlere, demokrasiye geçiş için, herhangi bir baskı unsuru yapılmadığı ifade edilmektedir (Acemoğlu vd., 2005:461).

Cervellati vd. daha zengin ülkelerin daha fazla demokratik olmaya yakın oldukları ve demokratik dönüşümü daha hızlı gerçekleştirdiklerini belirtmektedir (Cervellati vd., 2006:34). Zengin ülkelerin demokratikleşmelerinin temel nedeni olarak Olk, demokrasinin zengin toplumlarda hayatını daha kolay idame ettirmesini göstermektedir (Olk, 2003:15). Zengin toplumlar politik hakları talep etmekte ve azınlıklara karşı daha müsamahakar olmaktadır (Moore, 2001:23). Bu nedenle, 20. yüzyıl "demokrasi yüzyılı" olarak adlandırılmaktadır. Bunun sağlanmasında sanayinin gelişmesi önemli rol oynamıştır. 1989 yılında Berlin duvarının yıkılmasıyla, Avrupa'nın politik yapısında demokrasinin baskın hale geldiği söylenebilir. 2005 yılında 47 Avrupa devletinden 41'i seçilmiş demokrasi ile yönetilmektedir (Seger, 2006:3). Japonya ve bazı Batı ülkelerinin ekonomilerini 1820'lerden itibaren incelemeye alan Angus Maddison, 1820 ile 1980 arasındaki 160 yıllık süre zarfında incelenen 16 ülkenin toplam üretiminin 60 kat ve kişi başına düşen ürün miktarının 13 kat ve nüfusun 4 kat arttığını ve bu ülkelerde demokratik eğilimler ve özgürlüklerin hızla yayıldığını belirtmektedir (Moore, 2001:3).

Politik istikrarsızlığın nedenlerinden biri de ekonomik yönden gelişmemiş ülkelerde ortaya çıkan krizlerdir. Afrika ekonomilerindeki zayıf performansların analiz edildiği çalışmalarda, savaşın ekonomik maliyetinin çok yüksek olduğu, askeri darbeler ve kargaşanın, siyasi istikrarsızlığa ve ekonomik zayıflamaya sebep olduğu ve mülkiyet haklarından yoksunluğun ekonomik kalkınmayı olumsuz yönde etkilediği görülmektedir (Gounder & Xayavong, 2005:5). Benzer düşünce Barro'nun çalışmasında da vurgulanmaktadır. Barro'nun araştırmasında ekonomik kalkınma yönünden zayıf ülkelerin sürdürülebilir bir demokrasiyi sağlayamadıkları ifade edilmektedir (Barro, 1996:38).

Sürdürülebilir büyüme ve kalkınmada önemli rol üstlenen tasarruf ve yatırımlar toplumda değişimin yaşanmasına ve sonuçta demokrasinin kurulmasında katkıda bulunmaktadır (Olk, 2003:14). Toplumda yaşanan değişim, bireylerin hak ve özgürlüklerinin sağlandığı kurumsal yapıdaki gelişimle kendini göstermektedir. Demokrasiye geçişin hızlı ve sorunsuz olması kurumsal yapıların ve bireylerin demokrasiyi sahiplenmeleriyle doğru orantılıdır. İdeal demokrasinin kurulması için, kurumsal yapıların demokrasiye uygun hale getirilmesi gerekmektedir. Ekonomik yönden gelişmiş ülkelerde, halkın refah seviyesi artacağından bireyi yaşamın merkezine alan ve bireye hak ve özgürlüklerin verildiği demokrasi rejiminin önemi ve ihtiyacı daha da artmaktadır. Böylelikle ekonomik büyüme ve kalkınma, demokrasinin gelişmesi ve yerleşmesinde olumlu etkide bulunabilmektedir.

Huber vd., demokrasi ve ekonomik kalkınma arasında güçlü bir ilişkinin olduğunu ileri sürmüşlerdir. Çalışmada demokrasi ve ekonomik kalkınma arasındaki neden sonuç ilişkisini çözmek için karşılaştırmalı analitik araştırmalara dayanan tümevarım stratejisiⁱ benimsenmiştir. Araştırmanın sonucunda, kötü ekonomik performansların demokrasiler için önemli bir sorun olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Huber vd., 1993:71–85). Huntington ise, ekonomik gelişme ve kalkınmanın daha büyük kaynakların sosyal gruplar arasında dağıtılmasına imkân verdiğini ve böylece anlaşma ve uzlaşmayı kolaylaştırdığını ileri sürmüştür (Huntington, 1991:66). Bu bağlamda demokrasi ve ekonomik kalkınma arasındaki bağ, eğitimin demokrasi talebini artırdığı gerçeğinden kaynaklanmakta olduğu da ayrıca ifade edilmektedir (Tavarez & Wacziarg, 2001:1346). Bu görüş doğrultusunda ekonomik büyüme ve kalkınma düzeyi yüksek olan ülkelerde toplumun eğitim düzeyinin daha yüksek olacağı ortaya çıkmaktadır. Bir kişinin gördüğü eğitim ne kadar yüksekse, o kişinin demokratik değerlere inanıp demokratik işleri destekleme olasılığının da o kadar yüksek olacağını ifade edebiliriz.

Ekonomik kalkınmanın demokrasi üzerindeki olumlu etkisini belirten görüşlerin yanı sıra, literatürde ekonomik kalkınmanın demokrasi üzerindeki etkisinin olmadığı hatta olumsuz olarak da etkileyebildiğini belirten görüşler ve çalışmalar da mevcuttur. Helliwell (1992), yapmış olduğu çalışmada, her ne kadar gelir seviyesi yüksek ülkelerin demokrasiye eğilimlerinin daha yüksek olduğunu gösterse de, sonuçlar demokrasinin var olmasının kalkınmayı olumlu ya da olumsuz etkilediği desteğinden yoksun olduğunu göstermektedir. Sirowy ve Inkeles (1990), değişik dönemleri kapsayan ampirik çalışmada, demokrasi ve ekonomik performans arasında güçlü bir ilişkinin olmadığı gösterilmektedir. Brunetti (1997), yapmış olduğu ampirik çalışmada, demokrasi ve ekonomik performans arasında net bir ilişki olmadığı sonucuna varmıştır. Ayrıca Tavarez ve Wacziarg (2001), demokrasi ve ekonomik performans arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmalarında, demokrasinin fiziksel sermaye yatırımlarının azalmasındaki ve hükümet harcamalarının artmasındaki maliyet etkisinden dolayı büyüme üzerinde olumsuz etkisinin görüldüğü belirtilmektedir.

Ekonomik kalkınmanın demokrasi üzerindeki etkisini inceleyen çalışmalar farklılıklar göstermektedir. Bu kapsamda seçilmiş bazı ülkelerin ekonomik göstergeleri ile demokrasi göstergeleri arasındaki ilişkiyi göstermek amacıyla aşağıdaki tablo oluşturulmuştur. Tabloda ülkelerin 2010 yılına ait GSYİH ve kişi başı GSYİH oranları ile yine bu ülkelere ait politik haklar, sivil ve ekonomik özgürlük değerleri gösterilmiştir. Karşılaştırmanın daha kapsamlı olabilmesi amacıyla ayrıca, söz konusu ülkelere ait İnsani Gelişmişlik Endeksi ve Polity

ⁱ Tüme varım yöntemi; ayrı ayrı olgulardan, toplam veya genel sonuçların çıkarıldığı bir kavramı ifade etmektedir. Burada ilk olarak olgular toplanır, daha sonrasında ise elde edilen ampirik bulgular çözümlenir, sınıflandırılır ve genellemeler yapılır. En son aşamada ise, genellemeleri test etmek veya sınamak için tekrardan gözlem yapılır (Akin, 1997:14-16).

Demokrasi Endeksi eklenmiştir. Bu endeks değerlerinin eklenmesinin nedeni ise, ülkelerin ekonomik kalkınma düzeylerinin belirlenmesinde GSYİH veya kişi başı GSYİH'nın yetersiz kalacağıdır.

Tablo 7: Seçilmiş Ülkelerin Ekonomik ve Demokrasi Göstergeleri

Ülkeler	GSYİH (Milyar Dolar)	Kişi Başı GSYİH (Bin Dolar)	Politik Haklar	Sivil Özgürlükler	Ekonomik Özgürlükler	İnsani Gelişme Endeksi*	Demokrasi Endeksi
ABD	14,657.800	47,283	1	1	77.8	0.902	+10
Çin	5,878.257	4,382	7	6	52.0	0.663	-7
Japonya	5,458.872	42,820	1	2	72.8	0.884	+10
Almanya	3,315.643	40,631	1	1	71.8	0.885	+10
Fransa	2,582.527	41,018	1	1	64.6	0.872	+9
İngiltere	2,247.455	36,119	1	1	74.5	0.849	+10
Brezilya	2,090.314	10,816	2	2	56.3	0.699	+8
İtalya	2,055.114	34,058	1	2	60.3	0.854	+10
Kanada	1,574.051	46,214	1	1	80.8	0.888	+10
Hindistan	1,537.966	1,264	2	3	54.6	0.519	+9
Rusya	1,465.079	10,437	6	5	50.5	0.719	+4
Avustralya	1,235.539	55,589	1	1	82.5	0.937	+10
Hollanda	783.293	47,172	1	1	74.7	0.890	+10
Türkiye	741.853	10,398	3	3	64.2	0.679	+7
İsviçre	523.772	67,245	1	1	81.9	0.874	+10
Belçika	465.676	42,630	1	1	70.2	0.867	+8
Norveç	414.462	84,443	1	1	70.3	0.938	+10
Arjantin	370.269	9,138	2	2	51.7	0.775	+8
Danimarka	310.760	56,147	1	1	78.6	0.866	+10
Yunanistan	305.415	27,301	1	2	60.3	0.855	+10
Finlandiya	239.232	44,488	1	1	74.0	0.871	+10
Singapur	222.699	43,116	5	4	87.2	0.846	-2
Mısır	218.466	2,788	6	5	59.1	0.620	-3
Şili	203.323	11,827	1	1	77.4	0.783	+10
Yeni Zelanda	140.434	32,145	1	1	82.3	0.907	+10
Katar	129.485	76,167	6	5	70.5	0.803	-10
Libya	74.232	11,314	7	7	38.6	0.755	-7
Suriye	59.330	2,877	7	6	51.3	0.589	-7
Tunus	44.290	4,200	7	5	58.5	0.683	-4
Yemen	31.273	1,281	6	5	54.2	0.439	-2
Bosna-hersek	16.830	4,318	4	3	57.5	0.710	-6

PH-SÖ: 1-2,5 (özgür), 3-5 (kısmen özgür), 5,5-7 (özgür değil)

EÖ: 80-100 (özgür), 70-79.9 (çoğunlukla özgür), 60-69.9 (orta seviyede özgür), 50-59.9 (çoğunlukla özgür değil), 0-49.9 (özgür değil).

İGE: 0.800-1.000 (yüksek insani gelişme düzeyi), 0.500-0.799 (orta insani gelişme düzeyi), 0.000- 0.499 (düşük insani gelişme düzeyi)

DE: -10 (güçlü otokrasi), +10 (güçlü demokrasi)

Not: 1. GSYİH ve Kişi Başı GSYİH IMF World Economic Outlook 2010 yılı verilerinden elde edilmiştir. 2. Politik haklar ve sivil özgürlükler Freedom House 2010 yılı verilerinden elde edilmiştir. 3. Ekonomik özgürlükler Heritage 2010 yılı verilerinden elde edilmiştir. 4. İnsani gelişme endeksi United Nations Development Programme (UNDP) 2010 yılı verilerinden elde edilmiştir. 5. Demokrasi endeksi Polity IV Project 2009 yılı verilerinden elde edilmiştir.

* İnsani Gelişme Endeksi (İGE); Amartya Sen'in "yapabilirlik yaklaşımı" olan insani gelişme kavramından yola çıkılarak geliştirilmiştir. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı tarafından her yıl hazırlanmakta olan "İnsani Gelişme Raporlarında", ülkelerin yaşam kalitesi ve yaşam standartlarını değerlendiren ve ölçen bir birim olarak tanımlanmaktadır" (Gürses, 2009:340).

Tabloda yer alan demokrasi endeksi polity endeksi¹ değerlerini göstermektedir. “Demokrasi ve otokrasi skorları arasındaki farkı ifade eden Polity endeksi demokrasinin çok yaygın olarak kullanılan bir ölçümüdür. Polity veri setlerinde yer alan demokrasi skoru “0” ile “10” arasında değişen değerler almakta ve “0” demokratik unsurların yokluğunu ve “10” ise tam gelişmiş demokrasileri göstermektedir. Söz konusu endeks Siyasal Katılım Rekabetçiliği, Siyasal Katılım Açıklığı, Siyasal Katılım Rekabetçiliği ve Başkanlık Yönetimi Üzerindeki Sınırlamalar ile ilgili kodlamalar ele alınarak oluşturulmuştur. Aynı şekilde otokrasi skoru “0” ile “10” arasında değerler almakta ve “0” otokratik unsurların yokluğunu ve “10” ise tam gelişmiş otokrasileri göstermektedir.” (Marshall & Cole, 2009:8-10)

Otokrasi skoru da Siyasal Katılım Rekabetçiliği, Katılım Düzenlemesi, Siyasal Katılım Açıklığı, Siyasal Katılım Rekabetçiliği ve Başkanlık Yönetimi Üzerindeki Sınırlamalar ile ilgili kodlamalar ele alınarak demokrasi skoruna benzer şekilde oluşturulmuştur (Marshall & Cole, 2009:8-10). Genel anlamda Polity endeksi ise, demokrasi skorundan otokrasi skorunun çıkarılması sonucu elde edilir.

Bunun sonucunda ise ülkelerin polity demokrasi endeks değerleri “-10” ile “+10” arasında olmaktadır. Tabloda yer alan ekonomik yönden gelişmiş ülkelerin demokrasi endeks değerlerine bakıldığında, genel olarak (Çin hariç olmak üzere) demokrasi endeks değerlerinin yüksek olduğu görülmektedir.

Ancak, bazı ülkelerin (Şili, Yeni Zelanda) ekonomik güç yönünden diğer ülkelere kıyasla daha düşük düzeylerde bulunması fakat demokrasi endeks değerinin buna rağmen daha yüksek olması dikkate değer diğer bir özellik olmaktadır.

Tabloda yer alan diğer önemli bir gösterge olan İnsani Gelişme Endeksi ise, ülkelerin kalkınma düzeylerinin sadece kişi başı GSYİH veya GSYİH göstergelerine dayalı olarak belirlenemeyeceğini ve ayrıca ülkelerin kalkınma düzeylerinin belirlenmesinde, o ülkede yaşayan insanların yaşam standartlarını belirleyen (ortalama yaşam süresi, yaşam beklentisi, eğitim düzeyi vb.) göstergelerinde kalkınma düzeyinin belirlenmesinde temel faktörler arasında yer alması gerektiğini göstermektedir.

Dünya ekonomisinde genel kabul gören bir durum olarak kalkınma, ekonomik gelişme ile özdeş bir terim olarak görülmüştür. Bu bakımdan kalkınma; milli gelir artışı ile ölçülmekte ve sanayileşmeye dayalı olarak gelişen ekonomik büyüme şeklinde tanımlanmaktadır. Gayri safi milli hâsıla, kişi başına düşen gelir ve diğer çeşitli ekonomik göstergeler, kalkınmayı en iyi şekilde gösteren veriler olarak kabul edilmektedir.

Bu kapsamda kişi başına düşen milli gelir, ülkelerin ekonomik performansını iyi bir şekilde yansıtıyor olması bakımından ve ülkeler arasında çeşitli karşılaştırmalara olanak vermesi ile ülkelerin gelirlerine göre sınıflandırılabilmesi nedeniyle, en çok tercih edilen ve kullanılan gösterge olmaktadır (Gürses, 2009:340-343).

Dünya genelindeki herhangi bir ülkede, milli gelirdeki artışların yüksek olması, söz konusu o ülkenin gelişmiş bir ülke olabilmesi için yeterli değildir. Ekonomik anlamda gelişmiş çoğu ülkede, sosyal alanlarda ortaya çıkan sorunların tam anlamıyla çözülebilmesi için, ekonomik büyüme ve insani gelişme arasında bir ilişkinin kurulması gerekmektedir. (Demir, 2006:1).

Özellikle 1970’li yıllarda, ekonomik büyüme oranları yüksek olan birtakım ülkelere, siyasi istikrarsızlık, artan işsizlik oranları ve gelir eşitsizlikleri gibi sorunlar ortaya çıkmıştır. Bunun

¹ Polity endeksi, dünya genelindeki devletlerin siyasi ve yönetim özelliklerini içeren Polity araştırmasının aşamalarını ifade eder. Endeksin her aşamasında, daha önceki aşamalara göre ele alınan ülke sayıları artırılarak ortaya çıkan Polity IV veri setinde, 162 ülke yer almaktadır (Marshall & Cole, 2009).

sonucunda ise, uluslararası toplum 1980’li yıllarda, yüksek gelir düzeyinin veya yüksek büyüme oranlarının, tek başına yoksulluktan kurtulma ya da yüksek yaşam kalitesine ulaşma anlamına gelmediğini görmüştür. Bütün bu gerekçeler, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı (UNDP)’nin İnsani Gelişme Raporunu yayınlanmasının temel nedenini oluşturmuştur.

Ekonomik gelişme; geliri ve tüketimi temel unsur olarak, kalkınmayı kişi başına düşen milli gelir artışı üzerinden tanımlar ve ölçerken, gelir odaklı bir gelişme anlayışını yeterli görmeyen “*insani gelişme*” yaklaşımı ise, kalkınmanın odağına insanı koymaktadır. Temelde bu yaklaşım, kişilerin gelirlerindeki artışları ekonomik gelişme açısından önemli bir unsur kabul etmekte, ancak sadece gelirdeki artışların, gerçek refahı ölçmede yetersiz kalacağını ifade etmektedir.

Kişilerin sahip oldukları yüksek gelir düzeyleri, hayat koşullarını iyileştirmelerini sağlayan önemli bir unsurdur. Fakat gelirdeki artışlar ekonomik gelişme için zorunlu, ancak yeterli olmayan bir koşuldur. Bu bakımdan, ülkelerin ekonomik kalkınmışlık düzeyini değerlendirilirken, tek başına gelir kıstas olmamakta, bunun yanı sıra yaşam kalitesi açısından etkili olan diğer unsurlar da dikkate alınmaktadır¹.

Bu doğrultuda tablodan da görüleceği üzere, genel olarak ekonomik güç açısından daha yüksek düzeylerde bulunan veya kişi başına düşen GSYİH’sı yüksek olan ülkelerde, İnsani Gelişme Endeks değerinin daha yüksek olduğunu belirtebiliriz. Ancak, bazı durumlarda ekonomik gelişme düzeyi yüksek olan yani diğer bir ifade ile GSYİH ve kişi başı GSYİH rakamları yüksek olan bazı ülkelerin İnsani Gelişme Endeks değerinin, ekonomik gelişme düzeyi düşük olan diğer ülkelere göre daha düşük olduğu görülmektedir.

Türkiye ve Arjantin örneklerini alacak olursak, Türkiye’nin GSYİH’sı 740 milyar dolar düzeyinde ve kişi başı GSYİH’sı ise 10 bin dolar iken, insani gelişme endeks değeri 0,679 olarak gerçekleşmiştir. Buna rağmen Arjantin’in GSYİH’sı 370 milyar dolar düzeyinde ve kişi başı GSYİH’sı ise 9 bin dolar iken, insani gelişme endeks değeri 0,775 olarak gerçekleşmiştir. Bunun gibi birkaç ülke daha göstermek mümkündür.

Bu kapsamda kişi başına düşen GSYİH değeri insani gelişme endeks değerini belirleyen önemli bir faktördür fakat diğer faktörlerle beraber değerlendirildiğinde ekonomik yönden güçlü olan bazı ülkelerde endeks değerinin daha düşük çıkmasına neden olmaktadır. Bu bağlamda kalkınmayı belirleyen temel unsurun sadece ekonomik göstergeler olmadığı, aynı zamanda eğitim düzeyi, ortalama yaşam süresi ve yaşam standartlarının da bir ülkenin kalkınma düzeyinin belirlenmesinde etkili olduğu gösterilmektedir.

Politik haklar, sivil ve ekonomik özgürlük göstergelerine bakıldığında ise, genel olarak politik haklar ve sivil özgürlükler alanında yüksek puan almış olan ülkelerin ekonomik özgürlük puanlarının da yüksek olduğu görülmektedir. Ancak, bu durum her ülke için geçerli olmamaktadır.

Arjantin de politik haklar ve sivil özgürlüklerin iyi durumda olduğu, fakat buna rağmen politik haklar ve sivil özgürlük alanlarında iyi durumda olmayan Çin’in ekonomik özgürlük alanında Arjantin’den daha yüksek puan almış olması dikkate değer başka bir durumu göstermektedir. Ayrıca Singapur’da demokrasi endeks değerinin düşük olduğu, fakat buna rağmen ekonomik özgürlük alanında birçok ülkeden daha iyi durumda olması da gösterilebilir.

¹ İGE, ülkelerin kalkınma düzeylerini değerlendirirken genel anlamda üç farklı faktörü dikkate alır. Bunlar ise; yaşam süresi, eğitim düzeyi ve iyi bir yaşam standardı sağlayacak kaynaklara sahip olma veya gelir düzeyi, şeklinde olmaktadır (UNDP, “Human Development Report 2010”, p.13)

Bu doğrultuda bazı istisnai ülkeler hariç olmak üzere, genel olarak ekonomik yönden gelişmiş ülkelerde demokrasi göstergelerinin daha yüksek olması şaşırtıcı bir sonuç olmamaktadır.

Sonuç

Politik ve ekonomik kurumların demokratik temeller çerçevesinde etkin olarak yapılandırılması sonucunda, ülkelerin uluslararası düzeyde saygınlığının artması, siyasi ve ekonomik bağımlılığının azalması, siyasal ve ekonomik özgürlüklerin artması ile demokratikleşme yönünde önemli gelişmelerin meydana gelmesi söz konusu olmaktadır. Ulusal düzeyde demokratik temele dayalı bir siyasi yapının bulunmaması kalkınmayı engellemekte ve ayrıca gelir dağılımında da eşitsizliğe neden olabilmektedir. Bu bağlamda kalkınma; ulusal ve uluslararası düzeyde gelir dağılımının eşitlenmesi sonucunda hız kazanmış olacaktır.

Ekonomik istikrar ve büyümenin birlikte sağlanmasında özgürlüklerin önemi, son yıllarda üzerinde önemle durulan bir konudur. Literatürde demokrasi ve ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiyi inceleyen birçok çalışmada politik haklarda, sivil ve ekonomik özgürlüklerde meydana gelen pozitif gelişmelerin, ekonomik büyüme ve kalkınma üzerinde de pozitif etkileri olacağı kanıtlanmıştır. Bu bağlamda ülkelerin ekonomik büyüme ve kalkınma seviyelerini yükseltebilmeleri için, politik-sivil ve ekonomik özgürlükleri birlikte değerlendirmesi ve bu alanlarda düzenlemeler yapması gerekmektedir. Ayrıca birçok demokratik ülkenin, demokratikleşmenin önünde engel teşkil eden sosyal ve ekonomik eşitsizliği yok etmesi gerekmektedir. Demokratik hükümetler sosyal koşulları geliştirmeden toplumun desteğini arkasına almakta zorluk yaşayabilmektedirler. Demokratikleşme sürecinde olan ülkelere yoksul ve zengin kesim arasında uçurum olduğu sürece ve bu uçurum kapatılincaya kadar demokrasiye olan kuşku ve güvensizlik ortamı devam edebilmektedir.

Ekonomik kalkınma bağlamında demokrasi yaklaşımı çerçevesinde ifade edilen görüşler genel olarak, demokratik bir çerçevede düzenlenmiş kurumsal yapının sosyal ve ekonomik gelişim üzerinde oldukça büyük bir öneme sahip olduğu belirtilmiştir. Kaliteli ve etkin bir kurumsal yapının ekonomik büyüme ve kalkınma üzerinde etkin bir rol oynayacağı, çoğu araştırmacı tarafından yapılan çalışmalarda gösterilmiştir. Bunun yanı sıra bir ülkede politik hakların, sivil ve ekonomik özgürlüklerin sağlanması ve güvence altına alınması, o ülke ekonomisinin kalkınması için vazgeçilmez bir unsur olacaktır. Dolayısıyla belirtmiş olduğumuz alanlarda yapılan düzenlemeler veya bu alanlarda meydana gelebilecek pozitif değişiklikler, ekonomik büyüme ve kalkınma üzerinde de aynı doğrultuda etkilerin meydana gelmesini sağlayacaktır.

Demokrasi bağlamında ekonomik kalkınma yaklaşımı çerçevesinde belirtilen görüşler ise, bir ülkedeki demokratikleşme düzeyinin yine o ülkenin ekonomik düzeyine göre değişiklik gösterebileceğini ifade etmektedirler. Bu doğrultuda ele alacak olursak, gelişmekte olan ülkelere göre ekonomik büyüme ve kalkınma düzeyleri yüksek olan ülkelere, toplumsal refahın yüksek olması ve bireylerin yönetimde aktif roller üstlenmesi veya söz sahibi olması, demokratikleşmenin ön koşulunun ekonomik kalkınma olduğunu göstermektedir. Ancak az sayıda da olsa ekonomik kalkınmanın demokrasi üzerinde etkisinin olmadığını belirten, hatta olumsuz bir etkiden söz eden çalışmalar da bulunmaktadır. Bu çalışmada, öncelikle demokrasinin ekonomik kalkınmaya olan etkisi ve daha sonra ise ekonomik kalkınmanın demokrasi üzerindeki olası etkilerine yönelik iki yönlü bir inceleme yapılmıştır. Literatürde bu konu hakkında yapılan çalışmaların az sayıda olması ve yapılan çalışmalarda konunun sadece tek taraflı olarak ele alınması, bu çalışmanın ayrıca önemini ortaya koymaktadır.

Çalışmada ele alınan konular bakımından sonuç olarak her iki yaklaşım çerçevesinde, ekonomik büyüme ve kalkınmanın hız kazanmasında, demokrasi ve demokratik uygulamaların etkin bir rolü olduğu gibi, demokrasi düzeyinin artmasında veya daha demokratik bir toplumsal yapının oluşmasında, ekonomik büyüme ve kalkınmanın da ayrı bir öneme sahip olduğunu ifade edebiliriz. Bu bağlamda, demokrasi ve ekonomik kalkınma arasında bir “ikamecilik” değil, bunun aksine “tamamlayıcılık” ilişkisinin olduğu ve her ikisi arasında karşılıklı bir etkileşimin olduğu sonucu ortaya çıkmaktadır.

KAYNAKÇA

- Acemoğlu, Daron & Johnson, Simon & Robinson, James (2005), “Institutions as the Fundamental Cause of Long-Run Growth”, NBER Working Paper, No:10481
- Acemoğlu, Daron (2003), “Root Causes a Historical Approach to Assessing the Role of Institutions in Economic Development”, Finance and Developments, Vol:40, No:2
- Akın, Erkan (1997), “Bilim ve Siyasal Sistem”, Birey ve Toplum Yayınları, Ankara
- Aoki, Masahiko (2001), “What Are Institutions? How Should We Approach Them?”, Stanford University Department of Economics Working Papers, No:00015
- Aron, Janine (2000), “Growth and Institutions: A Review of The Evidence”, The World Bank Research Observer, Oxford University Press, Vol:15, No:1
- Barro, Robert J. (1996), “Determinants of Economic Growth: A Cross-Country Empirical Study”, NBER Working Paper, No:5698
- Barro, Robert J. & Martin, Xavier Sala-i (2003), “Economic Growth”, 2nd Edition, The MIT Press, Cambridge
- Beetham, David & Boyle, Kevin (2005), “Demokrasinin Temelleri”, (Çev: Aslıhan Zeynep Kopuzlu), Adres Yayınları, Ankara
- Bennedsen, Morten & Malchow-Møller, Nikolaj & Vinten, Frederik (2005), “Institutions and Growth-A Literature Survey”, Centre for Economic and Business Research, Vol: 1, Copenhagen Business School
- Berggren, Niclas, (2003), “The Benefits of Economic Freedom: A Survey”, the Independent Review, Vol:8, No:2
- Blum, Stefan & Guimaraes, Ricardo (2003), “Do the Poor Need Democracy? Tracing The Debate on Democracy and Pro-Poor Development”, ZEF Bonn, Zentrum für Entwicklungsforschung Center for Development Research, Universität Bonn
- Büyüme Stratejileri Çalışma Grubu (BSÇG) (2003), “Büyüme Stratejileri”, Türkiye İktisat Kongresi, http://www.tek.org.tr/dosyalar/BS_Rapor.pdf (02.04.2011)
- Brunetti, Aymo (1997), “Politics and Economic Growth: A Cross-Country Data Perspective”, OECD Publications, Paris
- Cervellati, Matteo & Fortunato, Piergiuseppe & Sunde, Uwe (2006), “Growth and Endogenous Political Institutions”, Institutions and Growth MIT Press, Cambridge
- Chheng, Kimlong (2008), “How Do Economic Freedom and Investment Affect Economic Growth?”, <http://129.3.20.41/eps/mac/papers/0509/0509021.pdf> (04.04.2011)
- Clague, Christopher & Keefer, Philip & Knack, Stephen & Olsen, Mancur (2003), “Property and Contract Rights in Autocracies and Democracies”, Democracy, Governance and Growth, (Ed. Stephen Knack), the University of Michigan Press, Michigan
- Dawson, John W. (2003), “Causality in the Freedom-Growth Relationship”, European Journal of Political Economy, Vol:19, No:3
- Demir, Sırma (2006), “Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı İnsani Gelişme Endeksi ve Türkiye Açısından Değerlendirme”, Sosyal Sektörler ve Koordinasyon Genel Müdürlüğü, DPT Yayınları, Ankara
- Demir, Ömer (1996), “Kurumcu İktisat”, Vadi Yayınları, Ankara

- Demircan, E. Siverekli (2003), "Vergilendirme nin Ekonomik Büyüme ve Kalkınmaya Etkisi", Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Sayı:21
- Dileyici, Dilek & Özkıvrak, Özlem (2008), "Piyasa Ekonomisi, Ekonomik Özgürlükler ve Türkiye", http://www.canaktan.org/politika/liberal_demokrasi/diger-yazilar/dileyici-piyasa-ekonomisi.pdf (05.04.2011)
- Freedom House (2010), "Freedom in the World Country Ratings & Methodology", <http://www.freedomhouse.org> (06.04.2011)
- Ghali, Boutros Boutros (2003), "The Interaction between Democracy and Development", UNESCO, No: 24, France
- Giffin, Lindsey (2008), "Economic Freedom and Its Impact on Standard of Living", <http://www.uga.edu/juro/2005/Giffin%20edited.pdf> (06.04.2011)
- Gounder, Rukmani & Xayavong, Vilaphonh (2005), "Conditional Distribution of Growth in Sub-Saharan Africa: A Quantile Regression Approach", Department of Applied and International Economics Discussion Paper, No: 0509, Massey University, New Zealand
- Gürses, Didem (2009), "İnsani Gelişme ve Türkiye", Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:12, Sayı:21
- Gwartney, James & Lawson, Robert (2010), "Economic Freedom of the World: 2010 Annual Report", <http://www.freetheworld.com> (06.04.2011)
- Gwartney, James & Lawson, Robert (2005), "Economic Freedom of the World: 2005 Annual Report", <http://www.freetheworld.com> (06.04.2011)
- Haggard, Stephan & Kaufman, Robert R. (1995), "The Political Economy of Democratic Transitions", Princeton University Press, New Jersey
- Heckelman, Jac C. (2000), "Economic Freedom and Economic Growth: A Short-run Causal Investigation", Journal of Applied Economics, Vol:3, No:1
- Helliwell, John F. (1992), "Empirical Linkages between Democracy and Economic Growth", NBER Working Paper, No:4066
- Huber, Evelyne & Rueschemeyer, Dietrich & Stephens, John D. (1993), "The Impact of Economic Development on Democracy", Journal of Economic Perspective, Vol:7, No:3
- Huntington, Samuel P. (1991), "The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century", University of Oklahoma Press, Norman
- IMF (2011), "World Economic Outlook: April 2011", <http://www.imf.org> (08.04.2011)
- Isham, Jonathan & Kaufmann, Daniel & Pritchett, Lant H. (1997), "Civil Liberties, Democracy, and the Performance of Government Projects", the World Bank Economic Review, Vol:11, No:2
- Jensen, Peter Sandholt & Paldam, Martin (2006), "The Pattern of Democracy in the 20th Century A Study of the Polity Index", the Annual Meeting of the European Public Choice Society, Turku-Finland
- Kane, Tim & Holmes, Kim R. & Anastasia o'grady, Mary (2007), "2007 Index of Economic Freedom", The Heritage Foundation, <http://www.heritage.org> (05.04.2011)
- Karagül, Mehmet (2002), "Beşeri Sermayenin Gelişmedeki Rolü ve Türkiye Boyutu", Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayınları, No:37, Afyon
- Kurzman, Charles & Werum, Regina & Burkhart, Ross E. (2002), "Democracy's Effect on Economic Growth: A Pooled Time-Series Analysis: 1951-1980", Studies in Comparative International Development, Vol:37, No:1
- Leertouwer, Erik Christian (2002), "Measurement Issues in Political Economy", Research School Systems, Organisation and Management, Ridderprint Offset, Groningen
- Marshall, Monty G. & Cole, Benjamin R. (2009), "Global Report 2009 Conflict, Governance, and State Fragility", Center for Global Policy, George Mason University
- Mbaku, John Mukum (1999), "Making the State Relevant to African Societies, Preparing Africa for the Twenty-first Century: Strategies for Peaceful Coexistence and Sustainable Development", Ashgate Publishing, United Kingdom

- Mıhçı, Hakan (2005), “Kurumsal Yapı Ve Kalkınma”, İktisadi Kalkınmada, Sosyal, Kültürel ve Siyasal Faktörlerin Rolü, (Ed. Muhsin Kar ve Sami Taban), Ekin Kitabevi, Bursa
- Miller, Terry & Holmes, Kim R. (2011), “2011 Index of Economic Freedom”, The Heritage Foundation and Dow Jones & Company, Inc. www.heritage.org (06.04.2011)
- Moore, Thomas Gale (2001), “Freedom and Economic Growth”, <http://www.stanford.edu/~moore/Chapter6.pdf> (03.04.2011)
- Narayan, Deepa (2003), “Moving out of Poverty: Growth and Freedom from the Bottom-Up”, World Bank Moving out of Poverty Study Workshop, <http://worldbank.org> (28.03.2011)
- North, Douglass C. (1990), “Institutions, Institutional Change, and Economic Performance”, Cambridge University Press, New York
- North, Douglass C. & Thomas, Robert P. (1999), “The Rise of The Western World: A new Economic History”, Cambridge University Press, Cambridge, United Kingdom
- Olk, Stephaine (2003), “The Relationship between Economic Development and Democracy in Africa: A Quantitative and Qualitative Perspective”, www.politik.uni-trier.de/pubs/ma/olk.pdf (02.04.2011)
- Olson, Mancur (1997), “The New Institutional Economics: The Collective Choice Approach to Economic Development”, Institutions and Economic Development, (Ed. Christopher Clague), John Hopkins University Press, Baltimore
- Persson, Torsten & Tabellini, Guido (2006), “Democratic Capital: The Nexus of Political and Economic Change”, NBER Working Paper, No:12175
- Pop-Silaghi, Monica & Cosmin Silaghi, Gheorghe (2004), “Does Economic Freedom Lead toward Prosperity?”, Conference of Young Researchers, Hungary
- Roberts, Mark & Setterfield, Mark (2007), “What Is Endogenous Growth Theory?”, In Economic growth: New Directions in Theory and Policy, (Ed. Philip Arestis, Michelle Baddeley and John S.L. McCombie), Edward Elgar Publishing, USA
- Rodrik, Dani & Subramanian, Arvind (2003), “The Primacy of Institutions (And What This Does And Does Not Mean?)”, Finance and Development, Vol:40, No:2
- Savaş, F. Vural (2000), “İktisadın Tarihi”, 4. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara
- Schotter, Andrew (1985), “The Evolution of Rules and the Welfare Economics of Social Institutions”, In Economics as A Process, (Ed. R. Langlois), Cambridge University Press
- Seger, Alexander (2006), “Corruption and Democracy in Europe: What Are the Issues”, Octopus Interface Conference, Strasbourg, France
- Sen, Amartya (2004), “Özgürlükle Kalkınma”, (Çev: Yavuz Alogan), Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Shen, Jian-Guang (2002), “Democracy and Growth: An Alternative Empirical Approach”, BOFIT Discussion Papers, No:13
- Sirowy, Larry & Inkeles, Alex (1990), “The Effects of Democracy on Economic Growth and Inequality: A Review”, Studies in Comparative International Development (SCID), Vol:25, No:1
- Soysal, Tamer (2002), “Demokrasi İdesi Üzerine Bir Retorik”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı:13
- Sturm, Jan-Egbert & Haan, Jakob de (2000), “On the Relationship between Economic Freedom and Economic Growth”, European Journal of Political Economy, Vol:16, No:2
- Tavares, Jose & Wacziarg, Romain (2001), “How Democracy Affects Growth?”, European Economic Review, Vol:45, No:8
- Tiffin, Andrew (2006), “Ukraine: The Cost of Weak Institutions”, IMF Working Paper, No:06/167
- Touraine, Alain (2002), “Demokrasi Nedir?”, (Çev: Olcay Kunal), Yapı Kredi Yayınları, İstanbul
- UNDP(2010), “The Real Wealth of Nations”, Human Development Report, USA
- UNDP (2002), “Deepening Democracy in A Fragmented World”, Human Development Report, USA

Vega-Gordillo, Manuel & Alvarez-Arce, Jose L. (2003), "Economic Growth and Freedom: A Causality Study", the Cato Journal, Vol:23